

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
GERARD HOGAN
της 15ης Ιουλίου 2021¹

Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-33/20, C-155/20 και C-187/20

UK

κατά

Volkswagen Bank GmbH (C-33/20)

και

RT,

SV,

BC

κατά

Volkswagen Bank GmbH,

Skoda Bank, υποκαταστήματος της Volkswagen Bank GmbH (C-155/20)

και

JL,

DT

κατά

BMW Bank GmbH,

Volkswagen Bank GmbH (C-187/20)

[αίτηση του Landgericht Ravensburg (πρωτοδικείου Ravensburg, Γερμανία)
για την έκδοση προδικαστικής απόφασης]

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Καταναλωτική πίστη – Οδηγία 2008/48/ΕΚ – Άρθρο 10, παράγραφος 2 – Απαιτήσεις όσον αφορά τις πληροφορίες που πρέπει να περιέχονται στη σύμβαση – Επιτόκιο υπερημερίας – Άρθρο 14 – Δικαίωμα υπαναχώρησης»

I. Εισαγωγή

1. Οι υπό εξέταση αιτήσεις προδικαστικής απόφασης αφορούν, κατ' ουσίαν, τις υποχρεώσεις που υπέχουν τα πιστωτικά ιδρύματα να παρέχουν ορισμένες πληροφορίες σχετικά με τους πιστωτικούς όρους σε καταναλωτές, καθώς και τις συνέπειες που επέρχονται σε περίπτωση μη παροχής των πληροφοριών αυτών. Όλες οι αιτήσεις προδικαστικής απόφασης έχουν, εν πολλοίς, παρεμφερές ιστορικό, καθόσον αφορούν την ορθή ερμηνεία του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχεία α', δ', ιβ', ιη', ιθ' και κ', και του άρθρου 14, παράγραφος 1, της οδηγίας

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

2008/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2008, L 133, σ. 66).

2. Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν από το Landgericht Ravensburg (πρωτοδικείο Ravensburg, Γερμανία) στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ καταναλωτών και εταιριών δανείων αγοράς αυτοκινήτου, με αντικείμενο το κύρος των δηλώσεων υπαναχώρησης στις οποίες είχαν προβεί οι εν λόγω καταναλωτές. Μολονότι όλες οι δηλώσεις υπαναχώρησης παρελήφθησαν πολύ μετά την παρέλευση της προβλεπόμενης στο άρθρο 14, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2008/48 προθεσμίας των δεκατεσσάρων ημερών από την ημερομηνία υπογραφής της σύμβασης πίστωσης, οι εν λόγω καταναλωτές υποστηρίζουν ότι έχουν το δικαίωμα να προβούν στην ενέργεια αυτή, για τον λόγο ότι οι συμβάσεις δεν περιείχαν όλες τις απαιτούμενες βάσει του άρθρου 10 της οδηγίας πληροφορίες. Ως εκ τούτου, οι υπό κρίση υποθέσεις αφορούν το δυσεπίλυτο –αλλά πάντως ουσιώδους σημασίας– ζήτημα του απαιτούμενου βάσει του άρθρου 10 βαθμού ακρίβειας των πληροφοριών που περιέχονται στη σύμβαση, καθώς και το συναφές ζήτημα του ενδεδειγμένου χειρισμού από τα εθνικά δικαστήρια της περίπτωσης κατά την οποία οι καταναλωτές επιχειρούν να εκμεταλλευθούν προς όφελός τους ενδεχόμενη ανεπάρκεια των πληροφοριών². Πριν όμως από την εξέταση των ζητημάτων αυτών, πρέπει κατ' αρχάς να παρατεθεί το κρίσιμο νομικό πλαίσιο.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

3. Οι αιτιολογικές σκέψεις 4 έως 9, 18, 19, 30, 31 και 35 της οδηγίας 2008/48 έχουν ως εξής:

- «(4) Η πραγματική και νομική κατάσταση που προκύπτει από [τ]ις εθνικές ανομοιομορφίες [μεταξύ των νόμων των διαφόρων κρατών μελών στο πεδίο της καταναλωτικής πίστης] συνεπάγεται σε ορισμένες περιπτώσεις στρεβλώσεις του ανταγωνισμού μεταξύ των πιστωτικών φορέων στην Κοινότητα και δημιουργεί εμπόδια στην εσωτερική αγορά, όπου τα κράτη μέλη έχουν θεσπίσει διάφορες υποχρεωτικές διατάξεις, αυστηρότερες από τις προβλεπόμενες στην οδηγία 87/102/ΕΟΚ [του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 1986, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που διέπουν την καταναλωτική πίστη (ΕΕ 1987 L 42, σ. 48)]. Περιορίζει επίσης τη δυνατότητα των καταναλωτών να κάνουν άμεση χρήση της σταδιακά αυξανόμενης διαθεσιμότητας διασυνοριακών πιστώσεων. Αυτές οι στρεβλώσεις και οι περιορισμοί μπορούν με τη σειρά τους να έχουν επίδραση στη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών.
- (5) Τα τελευταία χρόνια οι μορφές πιστώσεων που προσφέρονται στους καταναλωτές και χρησιμοποιούνται από αυτούς έχουν εξελιχθεί σε μεγάλο βαθμό. Νέα μέσα για τη χορήγηση πίστωσης εμφανίζονται και η χρήση τους εξακολουθεί να αναπτύσσεται. Επομένως, οι υφιστάμενες διατάξεις είναι ανάγκη να τροποποιηθούν και το πεδίο εφαρμογής τους να επεκταθεί, όπου ενδείκνυται.

² Οι υποθέσεις αυτές καταδεικνύουν, επίσης, εμμέσως τις ενίοτε αποκλίνουσες προσεγγίσεις που υφίστανται στο δίκαιο της Ένωσης για την προστασία του καταναλωτή, όσον αφορά την έκταση ορισμένων υποχρεώσεων ενημέρωσης ή το δικαίωμα υπαναχώρησης, ανάλογα με τη φύση της ασκούμενης δραστηριότητας, και, ως εκ τούτου, καθιστούν εμφανή την πιθανή ανάγκη πλήρους αναθεώρησης της ισχύουσας νομοθεσίας, προκειμένου οι διάφορες διατάξεις να ευθυγραμμιστούν περισσότερο μεταξύ τους.

- (6) Σύμφωνα με τη συνθήκη, η εσωτερική αγορά αποτελεί χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα, στον οποίο εξασφαλίζονται η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων και υπηρεσιών και η ελευθερία εγκατάστασης. Η ανάπτυξη διαφανέστερης και αποτελεσματικότερης πιστωτικής αγοράς μέσα στο χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα είναι ζωτικής σημασίας για την προώθηση της ανάπτυξης των διασυνοριακών δραστηριοτήτων.
- (7) Για να διευκολυνθεί η δημιουργία εσωτερικής αγοράς στον τομέα της καταναλωτικής πίστης καθώς και η εύρυθμη λειτουργία της, απαιτείται να προβλεφθεί η θέσπιση εναρμονισμένου κοινοτικού πλαισίου σε ορισμένους βασικούς τομείς. Λαμβανομένων υπόψη της συνεχώς αναπτυσσόμενης αγοράς καταναλωτικής πίστης και της αυξανόμενης κινητικότητας των ευρωπαίων πολιτών, η θέσπιση διορατικής κοινοτικής νομοθεσίας που θα είναι σε θέση να προσαρμοσθεί στις μελλοντικές μορφές πίστωσης και που θα παρέχει στα κράτη μέλη τον κατάλληλο βαθμό ευελιξίας στην εφαρμογή της αναμένεται να συμβάλει στη διαμόρφωση σύγχρονου συνόλου κανόνων δικαίου για την καταναλωτική πίστη.
- (8) Είναι σημαντικό η αγορά να προσφέρει επαρκή προστασία στους καταναλωτές, για να εξασφαλισθεί η καταναλωτική εμπιστοσύνη. Με τον τρόπο αυτό, η ελεύθερη κυκλοφορία των πιστωτικών προσφορών θα μπορεί να πραγματοποιείται με τις καλύτερες δυνατές συνθήκες τόσο γι' αυτούς που προσφέρουν όσο και γι' αυτούς που ζητούν πίστωση, λαμβανομένων δεόντως υπόψη των καταστάσεων που επικρατούν στα κατ' ιδίαν κράτη μέλη.
- (9) Για να εξασφαλισθεί υψηλό και ισοδύναμο επίπεδο προστασίας των συμφερόντων όλων των καταναλωτών της Κοινότητας και για να δημιουργηθεί γνήσια εσωτερική αγορά, χρειάζεται πλήρης εναρμόνιση. Επομένως, δεν θα πρέπει να επιτρέπεται στα κράτη μέλη να διατηρούν ή να εισάγουν εθνικές διατάξεις διαφορετικές από αυτές που καθορίζονται στην παρούσα οδηγία. Ωστόσο, ο περιορισμός αυτός θα πρέπει να ισχύει μόνον προκειμένου περί διατάξεων τις οποίες εναρμονίζει η παρούσα οδηγία. Όπου δεν υφίστανται τέτοιες εναρμονισμένες διατάξεις, τα κράτη μέλη θα πρέπει να παραμείνουν ελεύθερα να διατηρούν ή να εισάγουν εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις. Συνεπώς, τα κράτη μέλη μπορούν, π.χ., να διατηρούν ή να εισάγουν εθνικές διατάξεις για την από κοινού και εις ολόκληρον ευθύνη του πωλητή ή του παρόχου των υπηρεσιών και του πιστωτικού φορέα. Άλλο παράδειγμα αυτής της δυνατότητας των κρατών μελών θα μπορούσε να είναι η διατήρηση ή εισαγωγή εθνικών διατάξεων για την ακύρωση της σύμβασης πώλησης αγαθών ή παροχής υπηρεσιών, εάν ο καταναλωτής ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησής του από τη σύμβαση πίστωσης. Θα πρέπει, εν προκειμένω, να επιτρέπεται στα κράτη μέλη, στην περίπτωση συμβάσεων πίστωσης αορίστου χρόνου, να καθορίζουν ελάχιστη χρονική περίοδο μεταξύ της στιγμής κατά την οποία ο πιστωτής απαιτεί την εξόφληση και της ημερομηνίας κατά την οποία πρέπει να εξοφληθεί η πίστωση.

[...]

- (18) [...] Ωστόσο, θα πρέπει να προβλεφθούν στην παρούσα οδηγία ειδικές διατάξεις για κάθε διαφήμιση σχετική με συμβάσεις πίστωσης καθώς και ορισμένες τυποποιημένες πληροφορίες που πρέπει να παρέχονται στους καταναλωτές ούτως ώστε αυτοί να μπορούν, ειδικότερα, να συγκρίνουν τις διάφορες προσφορές. Οι πληροφορίες αυτές θα πρέπει να παρέχονται κατά τρόπο σαφή, ευσύνοπτο και εμφανή, με τη βοήθεια αντιπροσωπευτικού παραδείγματος. [...]

(19) Για να μπορεί ο καταναλωτής να λαμβάνει την απόφασή του με πλήρη γνώση των πραγμάτων, θα πρέπει να του παρέχεται, πριν από τη σύναψη της σύμβασης πίστωσης, επαρκές ενημερωτικό υλικό, το οποίο ο καταναλωτής να έχει τη δυνατότητα να παίρνει μαζί του και να το μελετά, για τους όρους και το κόστος της πίστωσης και για τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνει. Για να εξασφαλισθεί η πληρέστερη δυνατή διαφάνεια και συγκρισιμότητα των προσφορών, αυτή η πληροφόρηση θα πρέπει να περιλαμβάνει ειδικότερα το συνολικό ετήσιο πραγματικό επιτόκιο [ΣΕΠΕ] που ισχύει για τη χορήγηση της πίστωσης το οποίο πρέπει να καθορίζεται σε όλη την Κοινότητα με τον ίδιο τρόπο.

[...]

(30) Η παρούσα οδηγία δεν ρυθμίζει το δίκαιο των συμβάσεων που διέπει το κύρος των συμβάσεων πίστωσης. Κατά συνέπεια, σε αυτόν τον τομέα, τα κράτη μέλη μπορούν να διατηρούν ή να εισάγουν εθνικές διατάξεις σύμφωνες προς το κοινοτικό δίκαιο. [...]

(31) Για να είναι σε θέση ο καταναλωτής να γνωρίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του στο πλαίσιο της σύμβασης πίστωσης, η σύμβαση θα πρέπει να περιέχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες με τρόπο σαφή και ευσύνοπτο.

[...]

(35) Εφόσον ο καταναλωτής υπαναχωρήσει από σύμβαση πίστωσης σε σχέση με την οποία έχει παραλάβει αγαθά, ιδίως από αγορά με δόσεις ή σύμβαση εκμίσθωσης ή χρηματοδοτικής μίσθωσης που προβλέπει υποχρέωση αγοράς, η παρούσα οδηγία δεν θα πρέπει να εμποδίζει τα κράτη μέλη να ρυθμίζουν ζητήματα που αφορούν την επιστροφή των αγαθών ή τα συναφή ζητήματα.»

4. Το άρθρο 3 της οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Ορισμοί», προβλέπει τα εξής:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, ισχύουν οι ακόλουθοι ορισμοί:

[...]

ιδ) “συνδεδεμένη σύμβαση πίστωσης”: σύμβαση πίστωσης στην οποία:

- i) η εν λόγω πίστωση χρησιμεύει αποκλειστικά για τη χρηματοδότηση σύμβασης που αφορά την προμήθεια συγκεκριμένων αγαθών ή την παροχή συγκεκριμένης υπηρεσίας· και
- ii) οι δύο αυτές συμβάσεις συνιστούν αντικειμενικά μία οικονομική ενότητα· θεωρείται ότι υπάρχει οικονομική ενότητα όταν ο προμηθευτής του αγαθού ή ο πάροχος της υπηρεσίας χρηματοδοτεί ο ίδιος την πίστωση του καταναλωτή ή, σε περίπτωση χρηματοδότησης της πίστωσης από τρίτο, εάν ο πιστωτικός φορέας χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες του προμηθευτή του αγαθού ή του παρόχου της υπηρεσίας για τη σύναψη ή την προετοιμασία της σύμβασης πίστωσης, ή εάν τα συγκεκριμένα αγαθά ή η παροχή συγκεκριμένης υπηρεσίας καθορίζονται ρητώς στη σύμβαση πίστωσης.»

5. Το άρθρο 5 της οδηγίας 2008/48, το οποίο επιγράφεται «Παροχή πληροφοριών πριν από τη σύναψη της σύμβασης», ορίζει τα εξής:

«1. Εγκαιρώς και προτού δεσμευθεί ο καταναλωτής από οποιαδήποτε σύμβαση πίστωσης ή σχετική προσφορά, ο πιστωτικός φορέας και, κατά περίπτωση, ο μεσίτης πιστώσεων παρέχουν στον καταναλωτή, βάσει των πιστωτικών όρων και προϋποθέσεων που προσφέρει ο πιστωτικός φορέας και, ενδεχομένως, των προτιμήσεων που έχει εκφράσει και των πληροφοριών που έχει παράσχει ο καταναλωτής, τις πληροφορίες που είναι απαραίτητες για τη σύγκριση διάφορων προσφορών προκειμένου να ληφθεί τεκμηριωμένη απόφαση σχετικά με τη σύναψη σύμβασης πίστωσης. Οι πληροφορίες αυτές παρέχονται, εγγράφως ή επί άλλου σταθερού μέσου, μέσω των “τυποποιημένων ευρωπαϊκών πληροφοριών καταναλωτικής πίστης” που περιλαμβάνονται στο παράρτημα II. Ο πιστωτικός φορέας θεωρείται ότι έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις παροχής πληροφοριών της παρούσας παραγράφου και του άρθρου 3 παράγραφοι 1 και 2 της οδηγίας 2002/65/ΕΚ [του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Σεπτεμβρίου 2002, σχετικά με την εξ αποστάσεως εμπορία χρηματοοικονομικών υπηρεσιών προς τους καταναλωτές και την τροποποίηση των οδηγιών 90/619/ΕΟΚ του Συμβουλίου, 97/7/ΕΚ και 98/27/ΕΚ (ΕΕ 2002, L 271, σ. 16)], εφόσον έχει παράσχει τις “τυποποιημένες ευρωπαϊκές πληροφορίες καταναλωτικής πίστης”.

2. Οι πληροφορίες αυτές προσδιορίζουν:

[...]

ιβ) το επιτόκιο που προβλέπεται σε περίπτωση καθυστέρησης των καταβολών καθώς και τις λεπτομέρειες για την προσαρμογή του και, ενδεχομένως, τα έξοδα σε περίπτωση μη εκτέλεσης·

[...]».

6. Το άρθρο 10 της ίδιας οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Πληροφορίες που πρέπει να περιλαμβάνονται στη σύμβαση πίστωσης», προβλέπει τα εξής:

«1. Οι συμβάσεις πίστωσης καταρτίζονται εγγράφως ή επί άλλου σταθερού μέσου.

Όλα τα συμβαλλόμενα μέρη λαμβάνουν από ένα αντίτυπο της σύμβασης πίστωσης. Το παρόν άρθρο ισχύει υπό την επιφύλαξη τυχόν εθνικών κανόνων όσον αφορά το κύρος της σύναψης συμβάσεων πίστωσης, οι οποίοι είναι σύμφωνοι προς το κοινοτικό δίκαιο.

2. Η σύμβαση πίστωσης πρέπει να προσδιορίζει, με τρόπο σαφή και ευσύνοπτο:

[...]

ιβ) το εφαρμοστέο επιτόκιο υπερημερίας όπως ισχύει τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης πίστωσης και τις ρυθμίσεις για την προσαρμογή του, και, κατά περίπτωση, τα έξοδα για αθέτηση καταβολής·

[...]

κ) την ύπαρξη ή μη εξωδικαστικών διαδικασιών και μηχανισμών επανόρθωσης υπέρ του καταναλωτή, σε περίπτωση δε που υπάρχουν, τις μεθόδους πρόσβασης σε αυτές·

[...].».

7. Το άρθρο 14 της οδηγίας 2008/48, το οποίο επιγράφεται «Δικαίωμα υπαναχώρησης», έχει ως εξής:

«1. Ο καταναλωτής διαθέτει προθεσμία δεκατεσσάρων ημερολογιακών ημερών για να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση πίστωσης χωρίς να αναφέρει τους λόγους.

Η προθεσμία αυτή υπαναχώρησης αρχίζει:

- α) είτε την ημέρα σύναψης της σύμβασης πίστωσης· είτε
- β) την ημέρα κατά την οποία ο καταναλωτής παραλαμβάνει τους όρους της σύμβασης και τις πληροφορίες κατά το άρθρο 10, εάν η ημέρα αυτή είναι μεταγενέστερη από την ημερομηνία στην οποία αναφέρεται το στοιχείο α) του παρόντος εδαφίου.

[...]

3. Εάν ο καταναλωτής ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης, πρέπει:

[...]

- β) να καταβάλει στον πιστωτικό φορέα το κεφάλαιο και τους δεδουλευμένους τόκους επί του κεφαλαίου αυτού από την ημερομηνία ανάληψης της πίστωσης μέχρι την ημερομηνία εξόφλησης του κεφαλαίου στον πιστωτικό φορέα χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση και το αργότερο εντός 30 ημερολογιακών ημερών από την αποστολή της κοινοποίησης της υπαναχώρησης στον πιστωτικό φορέα. Οι τόκοι υπολογίζονται βάσει του συμφωνηθέντος χρεωστικού επιτοκίου. Ο πιστωτικός φορέας δεν δικαιούται άλλης αποζημίωσης από τον καταναλωτή στην περίπτωση υπαναχώρησης, εκτός της αποζημίωσης για μη επιστρεφόμενα τέλη τα οποία κατέβαλε ο πιστωτικός φορέας σε οιαδήποτε δημόσια διοικητική υπηρεσία.»

8. Το άρθρο 15 της οδηγίας, το οποίο επιγράφεται «Συνδεδεμένες συμβάσεις πίστωσης», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Εάν ο καταναλωτής έχει ασκήσει δικαίωμα υπαναχώρησης βάσει του κοινοτικού δικαίου από σύμβαση παροχής αγαθών ή υπηρεσιών, ο καταναλωτής δεν δεσμεύεται πλέον από τυχόν συνδεδεμένη σύμβαση πίστωσης.»

9. Το άρθρο 22 της οδηγίας 2008/48, το οποίο επιγράφεται «Εναρμόνιση και αναγκαστικός χαρακτήρας της παρούσας οδηγίας», ορίζει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Καθόσον η παρούσα οδηγία περιέχει εναρμονισμένες διατάξεις, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να διατηρούν ή να εισάγουν στο εθνικό τους δίκαιο διατάξεις που παρεκκλίνουν από αυτές που καθορίζονται στην παρούσα οδηγία.»

B. Το γερμανικό δίκαιο

10. Το άρθρο 247 του Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch (εισαγωγικού νόμου του Αστικού Κώδικα) της 21ης Σεπτεμβρίου 1994 (BGBl. 1994 I, σ. 2494, και διορθωτικό BGBl. 1997 I, σ. 1061), ως είχε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των υποθέσεων των κύριων

δικών (στο εξής: EGBGB), το οποίο επιγράφεται «Υποχρεώσεις ενημέρωσης που ισχύουν για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης, τις χρηματοδοτικές διευκολύνσεις έναντι ανταλλάγματος και τις συμβάσεις μεσιτείας πιστώσεων», προβλέπει στις παραγράφους 3 έως 7 τα εξής:

«§ 3. Περιεχόμενο της ενημέρωσης που παρέχεται πριν από τη σύναψη της σύμβασης

1) Η ενημέρωση που παρέχεται πριν από τη σύναψη της σύμβασης πρέπει να περιλαμβάνει τις ακόλουθες πληροφορίες:

[...]

2. το είδος του δανείου

[...]

9. τις προϋποθέσεις εκταμίευσης των κεφαλαίων

[...]

11. το επιτόκιο υπερημερίας και τον τρόπο ενδεχόμενης αναπροσαρμογής του, καθώς και, κατά περίπτωση, τα έξοδα υπερημερίας.

[...]

§ 6. Περιεχόμενο της σύμβασης

1. Η σύμβαση καταναλωτικής πίστης περιέχει, κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, τις ακόλουθες πληροφορίες:

1. τις πληροφορίες που αναγράφονται στην παράγραφο 3, πρώτο εδάφιο, σημεία 1 έως 14, και τέταρτο εδάφιο,

[...]

5. την εφαρμοστέα διαδικασία για την καταγγελία της σύμβασης

[...]

§ 7. Άλλες πληροφορίες που περιλαμβάνονται στη σύμβαση

1) Η σύμβαση καταναλωτικής πίστης περιέχει, κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, τις ακόλουθες πληροφορίες, στο μέτρο που είναι ουσιώδους σημασίας για τη σύμβαση:

[...]

3. τη μέθοδο υπολογισμού της αποζημίωσης πρόωρης εξόφλησης, εφόσον ο πιστωτικός φορέας προτίθεται να αξιώσει την αποζημίωση αυτή σε περίπτωση πρόωρης εξόφλησης του δανείου από τον δανειολήπτη,

4. την πρόσβαση του δανειολήπτη σε εξωδικαστική διαδικασία και μηχανισμό επανόρθωσης, καθώς και, όπου αρμόζει, τους όρους της πρόσβασης.

[...]»

11. Το άρθρο 247 του Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) (Αστικού Κώδικα), όπως είχε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών των υποθέσεων των κύριων δικών (στο εξής: BGB), το οποίο επιγράφεται «Βασικό επιτόκιο», προβλέπει τα εξής:

«1) Το βασικό επιτόκιο ανέρχεται σε 3,62 %. Την 1η Ιανουαρίου και την 1η Ιουλίου κάθε έτους, το επιτόκιο αυτό αναπροσαρμόζεται κατά τις ποσοστιαίες μονάδες αύξησης ή μείωσης της τιμής αναφοράς μετά την τελευταία αναπροσαρμογή. Η τιμή αναφοράς αντιστοιχεί στο επιτόκιο που καθορίζεται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα [(ΕΚΤ)] για την πλέον πρόσφατη κύρια πράξη αναχρηματοδότησης που διενεργήθηκε πριν από την πρώτη ημερολογιακή ημέρα του οικείου εξαμήνου.

2) Η Deutsche Bundesbank [Γερμανική Κεντρική Τράπεζα] δημοσιεύει το βασικό επιτόκιο στη *Bundesanzeiger* [γερμανική επίσημη εφημερίδα] αμέσως μετά τις ημερομηνίες που αναφέρονται στη δεύτερη περίοδο του πρώτου εδαφίου.»

12. Το άρθρο 288 του BGB, το οποίο επιγράφεται «Τόκοι υπερημερίας και λοιπές ζημίες λόγω υπερημερίας», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Κάθε χρηματική οφειλή τοκίζεται κατά τη διάρκεια της περιόδου υπερημερίας. Το ετήσιο επιτόκιο υπερημερίας ανέρχεται σε πέντε ποσοστιαίες μονάδες επιπλέον του βασικού επιτοκίου.»

13. Το άρθρο 355 του BGB, το οποίο επιγράφεται «Δικαίωμα υπαναχώρησης από καταναλωτικές συμβάσεις», έχει ως εξής:

«1) Όταν ο νόμος παρέχει στον καταναλωτή δικαίωμα υπαναχώρησης σύμφωνα με την παρούσα διάταξη, ο καταναλωτής και ο έμπορος παύουν να δεσμεύονται από τις δηλώσεις βουλήσεώς τους για τη σύναψη της σύμβασης, αν ο καταναλωτής υπαναχωρήσει εμπροθέσμως από τη δήλωση βουλήσεώς του. [...]

2) Η προθεσμία υπαναχώρησης είναι δεκατέσσερις ημέρες. Εκτός αν προβλέπεται διαφορετικά, άρχεται από την ημερομηνία σύναψης της σύμβασης.»

14. Το άρθρο 356b του BGB, το οποίο επιγράφεται «Δικαίωμα υπαναχώρησης στις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης», προβλέπει στην παράγραφο 2 τα εξής:

«Αν, στο πλαίσιο γενικής σύμβασης καταναλωτικού δανείου, το έγγραφο που παραδίδεται στον δανειολήπτη δυνάμει της παραγράφου 1 δεν περιέχει τις κατά το άρθρο 492, παράγραφος 2, υποχρεωτικές πληροφορίες, η προθεσμία δεν άρχεται παρά μόνον αφού θεραπευτεί η παράλειψη αυτή σύμφωνα με το άρθρο 492, παράγραφος 6. [...]»

15. Το άρθρο 357 του BGB, το οποίο επιγράφεται «Έννομες συνέπειες της υπαναχώρησης από εκτός εμπορικού καταστήματος και εξ αποστάσεως συναπτόμενες συμβάσεις, εξαιρουμένων των συμβάσεων με αντικείμενο την παροχή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Οι ληφθείσες παροχές πρέπει να επιστρέφονται το αργότερο εντός δεκατεσσάρων ημερών.»

16. Το άρθρο 357a του BGB, το οποίο επιγράφεται «Έννομες συνέπειες της υπαναχώρησης από συμβάσεις με αντικείμενο την παροχή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών», ορίζει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Οι ληφθείσες παροχές πρέπει να επιστρέφονται το αργότερο εντός τριάντα ημερών.»

17. Το άρθρο 358 του BGB, το οποίο επιγράφεται «Σύμβαση που συνδέεται με τη σύμβαση από την οποία έλαβε χώρα υπαναχώρηση», έχει ως εξής:

«[...]

2) Αν ο καταναλωτής έχει εγκύρως υπαναχωρήσει από τη δήλωση βουλήσεως για τη σύναψη σύμβασης καταναλωτικής πίστης βάσει του άρθρου 495, παράγραφος 1, ή του άρθρου 514, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, δεν δεσμεύεται πλέον ούτε από τη δήλωση βουλήσεώς του για τη σύναψη συνδεδεμένης με τη σύμβαση καταναλωτικής πίστης σύμβασης παράδοσης αγαθού ή παροχής άλλης υπηρεσίας.

3) Σύμβαση για την παράδοση αγαθού ή την παροχή άλλης υπηρεσίας είναι συνδεδεμένη με σύμβαση δανείου κατά την έννοια των παραγράφων 1 και 2 εφόσον το δάνειο χρησιμεύει εν όλω ή εν μέρει για τη χρηματοδότηση της άλλης σύμβασης και εφόσον οι δύο συμβάσεις συνιστούν οικονομική ενότητα. Τεκμαίρεται η ύπαρξη οικονομικής ενότητας ιδίως όταν ο έμπορος χρηματοδοτεί ο ίδιος την αντιπαροχή του καταναλωτή ή, σε περίπτωση χρηματοδότησης από τρίτον, όταν ο πιστωτικός φορέας συμπράττει με τον επαγγελματία κατά την προετοιμασία ή σύναψη της σύμβασης δανείου.

4) Το άρθρο 355, παράγραφος 3, και, ανάλογα με το είδος της συνδεδεμένης σύμβασης, τα άρθρα 357 έως 357b εφαρμόζονται *mutatis mutandis* στην υπαναχώρηση από τη συνδεδεμένη σύμβαση, ανεξαρτήτως της μεθόδου εμπορίας [...]. Έναντι του καταναλωτή, ο πιστωτικός φορέας υπεισέρχεται στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του εμπόρου που απορρέουν από τη συνδεδεμένη σύμβαση όσον αφορά τις έννομες συνέπειες της υπαναχώρησης, αν, κατά τον χρόνο που παράγει αποτελέσματα η υπαναχώρηση, το ποσό του δανείου έχει ήδη καταβληθεί στον έμπορο.»

18. Το άρθρο 491a του BGB, το οποίο επιγράφεται «Υποχρεώσεις όσον αφορά την ενημέρωση πριν από τη σύναψη της σύμβασης όσον αφορά συμβάσεις καταναλωτικής πίστης», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Όσον αφορά σύμβαση καταναλωτικής πίστης, ο πιστωτικός φορέας οφείλει να ενημερώνει τον δανειολήπτη σχετικά με τα ζητήματα που προβλέπονται στο άρθρο 247 [του EGBGB] κατά τον εκεί καθοριζόμενο τύπο.»

19. Το άρθρο 492 του BGB, το οποίο επιγράφεται «Έγγραφος τύπος, περιεχόμενο της σύμβασης», ορίζει τα εξής:

«1) Οι συμβάσεις καταναλωτικής πίστης συντάσσονται γραπτώς, εκτός αν προβλέπεται αυστηρότερος τύπος. [...]

2) Η σύμβαση πρέπει να περιέχει τις προβλεπόμενες για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης πληροφορίες βάσει του άρθρου 247, παράγραφοι 6 έως 13, του [EGBGB].

[...]

5) Οι πληροφορίες τις οποίες ο πιστωτικός φορέας οφείλει να παράσχει στον δανειολήπτη μετά τη σύναψη της σύμβασης παρέχονται επί σταθερού μέσου.»

20. Το άρθρο 495 του BGB, το οποίο επιγράφεται «Δικαίωμα υπαναχώρησης, περίοδος περίσκεψης», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Στις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης, ο δανειολήπτης έχει δικαίωμα υπαναχώρησης βάσει του άρθρου 355 [του BGB].»

III. Τα πραγματικά περιστατικά των διαφορών των κύριων δικών και οι αιτήσεις προδικαστικής απόφασης

A. Η υπόθεση C-33/20

21. Τον Δεκέμβριο του 2015 ένας καταναλωτής, ο UK, αγόρασε αυτοκίνητο όχημα. Για τη χρηματοδότηση της αγοράς αυτής, ο καταναλωτής προκατέβαλε ένα ποσό και συνήψε σύμβαση καταναλωτικής πίστης με ασφάλιση αποπληρωμής υπολοίπου. Η σύμβαση καταναλωτικής πίστης περιλαμβάνει την ακόλουθη επισήμανση:

«Σε περίπτωση καταγγελίας της σύμβασης, θα σας χρεώσουμε με το νόμιμο επιτόκιο υπερημερίας. Το ετήσιο επιτόκιο υπερημερίας ανέρχεται σε 5 ποσοστιαίες μονάδες επιπλέον του βασικού επιτοκίου.»

22. Ωστόσο, η εν λόγω σύμβαση πίστωσης δεν προσδιορίζει αριθμητικώς το εφαρμοστέο επιτόκιο υπερημερίας ούτε αναφέρει το επιτόκιο αναφοράς που χρησιμοποιήθηκε για τον καθορισμό του ισχύοντος κατά την υπογραφή της σύμβασης επιτοκίου υπερημερίας, ήτοι το επιτόκιο στο οποίο αναφέρεται το άρθρο 247 του BGB. Κατά την άποψη του εθνικού δικαστηρίου, η διατύπωση της σύμβασης πίστωσης δεν αρκεί για εκπλήρωση της υποχρέωσης την οποία υπέχουν οι φορείς που προσφέρουν συμβάσεις καταναλωτικής πίστης να υποδεικνύουν τον μηχανισμό προσαρμογής του επιτοκίου υπερημερίας.

23. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει, εντούτοις, ότι ο UK έλαβε, πριν από τη σύναψη της εν λόγω σύμβασης, έγγραφο με τίτλο «Τυποποιημένες Ευρωπαϊκές Πληροφορίες Καταναλωτικής Πίστης», το οποίο καταρτίστηκε σύμφωνα με το υπόδειγμα του παραρτήματος II της οδηγίας 2008/48 και στο οποίο αναγράφεται ότι το βασικό επιτόκιο αποφασίζεται από την Deutsche Bundesbank και καθορίζεται την 1η Ιανουαρίου και την 1η Ιουλίου κάθε έτους. Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι οι πληροφορίες αυτές δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι αποτελούν

μέρος της σύμβασης, λόγω της μη τήρησης, εκ μέρους του οικείου πιστωτικού ιδρύματος, ενός τυπικού κανόνα του άρθρου 492, παράγραφος 1, του BGB, χωρίς να αποσαφηνίζει περαιτέρω το πεδίο εφαρμογής του εν λόγω τυπικού κανόνα.

24. Ο UK κατέβαλλε τακτικά τις μηνιαίες οφειλόμενες δόσεις. Ωστόσο, πολύ μετά την παρέλευση της περιόδου των δεκατεσσάρων ημερών από τη σύναψη της σύμβασης αλλά πριν από την ολοσχερή αποπληρωμή του δανείου, ο UK επιχείρησε να υπαναχωρήσει από την επίμαχη σύμβαση. Υποστήριξε ότι η εν λόγω καθυστερημένη δήλωση υπαναχώρησης ήταν, εντούτοις, έγκυρη, διότι η Volkswagen Bank δεν του είχε παράσχει όλες τις πληροφορίες που απαιτούνται από τη γερμανική νομοθεσία με την οποία η οδηγία 2008/48 μεταφέρεται στο εσωτερικό δίκαιο. Η Volkswagen Bank δεν δέχθηκε την υπαναχώρηση αυτή.

25. Ο UK αντέδρασε ασκώντας αγωγή, με την οποία ζητούσε, ως αντάλλαγμα για την επιστροφή του αγορασθέντος οχήματος, να θεωρηθεί ότι δεν ήταν υποχρεωμένος, ως αγοραστής, να καταβάλει τις υπόλοιπες μηνιαίες δόσεις. Ο UK ζητούσε επίσης να του επιστραφεί το σύνολο των ήδη καταβληθεισών στον πωλητή μηνιαίων δόσεων, συμπεριλαμβανομένων των τόκων, καθώς και η καταβληθείσα προκαταβολή.

26. Το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες για το κατά πόσον οι πληροφορίες που περιλαμβάνονται στη σύμβαση πληρούν τις απαιτήσεις του άρθρου 492 του BGB, σε συνδυασμό με το άρθρο 247 του EGBGB, όπως ερμηνεύονται υπό το πρίσμα της οδηγίας 2008/48. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Landgericht Ravensburg (πρωτοδικείο Ravensburg, Γερμανία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης
- α) πρέπει να αναγράφεται ως απόλυτος αριθμός το ισχύον κατά τη σύναψη της σύμβασης πίστωσης επιτόκιο υπερημερίας, τουλάχιστον δε να αναγράφεται ως απόλυτος αριθμός το ισχύον επιτόκιο αναφοράς (εν προκειμένω το βασικό επιτόκιο σύμφωνα με το άρθρο 247 του BGB), από το οποίο προκύπτει το ισχύον επιτόκιο υπερημερίας μέσω ορισμένης προσαυξήσεως (εν προκειμένω κατά πέντε ποσοστιαίες μονάδες σύμφωνα με το άρθρο 288, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του BGB);
 - β) πρέπει να αναλύεται επακριβώς ο μηχανισμός της προσαρμογής του επιτοκίου υπερημερίας, τουλάχιστον δε να γίνεται παραπομπή στους εθνικούς κανόνες από τους οποίους μπορεί να συναχθεί η προσαρμογή του επιτοκίου υπερημερίας (άρθρο 247 και άρθρο 288, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του BGB);
- 2) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιη', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης πρέπει να προσδιορίζεται συγκεκριμένη και κατανοητή από τον καταναλωτή μέθοδος υπολογισμού για την εξεύρεση της αποζημίωσης που οφείλεται σε περίπτωση πρόωρης εξοφλήσεως του δανείου, ούτως ώστε ο καταναλωτής να μπορεί, τουλάχιστον κατά προσέγγιση, να υπολογίσει το ύψος της οφειλόμενης αποζημίωσης σε περίπτωση πρόωρης λύσης της σύμβασης;
- 3) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιθ', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης

- α) πρέπει επίσης να προσδιορίζονται τα ρυθμιζόμενα στο εθνικό δίκαιο δικαιώματα καταγγελίας των μερών της σύμβασης πίστωσης, και ιδίως το δικαίωμα καταγγελίας του δανειολήπτη για σπουδαίο λόγο κατά το άρθρο 314 του BGB στην περίπτωση συμβάσεων δανείου ορισμένης διάρκειας;
- β) πρέπει να αναγράφεται για όλα τα δικαιώματα καταγγελίας των μερών της σύμβασης πίστωσης η προθεσμία που τάσσεται για την άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας και ο τύπος τον οποίον πρέπει να περιβληθεί η δήλωση καταγγελίας;»

B. Η υπόθεση C-155/20

27. Στις 24 Ιουλίου 2014, στις 3 Ιανουαρίου 2015 και στις 23 Μαΐου 2015, αντίστοιχα, τρεις διαφορετικοί καταναλωτές, οι BC, RT, και SV, συνήψαν με τη Volkswagen Bank και με τη Skoda Bank, που είναι υποκατάστημα της Volkswagen Bank, μεταβιβασθείσες συμβάσεις πίστωσης οι οποίες είχαν ως αντικείμενο την αγορά οχημάτων ιδιωτικής χρήσης από αντιπροσωπείες αυτοκινήτων. Τα πραγματικά περιστατικά είναι παρεμφερή με εκείνα της υπόθεσης C-33/20, με τη διαφορά ότι οι SV και BC άσκησαν το δικαίωμα υπαναχώρησης μετά την ολοσχερή αποπληρωμή του δανείου. Η SV, πριν ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης, είχε ήδη πωλήσει το όχημα στον αντιπρόσωπο από τον οποίο το είχε αρχικώς αγοράσει. Στο πλαίσιο αυτό, η SV υποστηρίζει ότι, καθόσον άσκησε το δικαίωμα υπαναχώρησης, δικαιούται να της επιστραφεί η διαφορά μεταξύ της τιμής αγοράς, περιλαμβανομένων των τόκων, και της τιμής μεταπώλησης.

28. Όσον αφορά τις επίμαχες συμβάσεις, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά τη γνώμη του, τα έγγραφα με τίτλο «Τυποποιημένες Ευρωπαϊκές Πληροφορίες Καταναλωτικής Πίστης» τα οποία παραδόθηκαν στους RT, SV και BC δεν μπορούν, βάσει του γερμανικού δικαίου, να θεωρηθούν ότι αποτελούν μέρος της σύμβασης πίστωσης, δεδομένου ότι τα έγγραφα αυτά δεν συνάδουν με τις τυπικές απαιτήσεις του άρθρου 492, παράγραφος 1, του BGB όσον αφορά την αρίθμηση των σελίδων.

29. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ακόμη ότι, όσον αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες οι πιστωτικοί φορείς μπορούν να καταγγείλουν τις επίμαχες συμβάσεις για σπουδαίο λόγο, οι συμβάσεις αυτές δεν διευκρινίζουν ούτε τη μορφή με την οποία πρέπει να γίνει η καταγγελία αυτή ούτε την προθεσμία εντός της οποίας ο πιστωτικός φορέας οφείλει να καταγγείλει τη σύμβαση, ενώ δεν μνημονεύουν το δικαίωμα του δανειολήπτη να καταγγείλει τη σύμβαση βάσει του άρθρου 314 του BGB.

30. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Landgericht Ravensburg (πρωτοδικείο Ravensburg, Γερμανία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης

- α) πρέπει να αναγράφεται ως απόλυτος αριθμός το ισχύον κατά τη σύναψη της σύμβασης πίστωσης επιτόκιο υπερημερίας, τουλάχιστον δε να αναγράφεται ως απόλυτος αριθμός το ισχύον επιτόκιο αναφοράς (εν προκειμένω το βασικό επιτόκιο σύμφωνα με το άρθρο 247 του BGB), από το οποίο προκύπτει το ισχύον επιτόκιο υπερημερίας μέσω ορισμένης προσαυξήσεως (εν προκειμένω κατά πέντε ποσοστιαίες μονάδες σύμφωνα με το άρθρο 288, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του BGB);

- β) πρέπει να αναλύεται επακριβώς ο μηχανισμός της προσαρμογής του επιτοκίου υπερημερίας, τουλάχιστον δε να γίνεται παραπομπή στους εθνικούς κανόνες από τους οποίους μπορεί να συναχθεί η προσαρμογή του επιτοκίου υπερημερίας (άρθρο 247 και άρθρο 288, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του BGB);
- 2) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιη', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης πρέπει να προσδιορίζεται συγκεκριμένη και κατανοητή από τον καταναλωτή μέθοδος υπολογισμού για την εξεύρεση της αποζημιώσεως που οφείλεται σε περίπτωση πρόωρης εξοφλήσεως του δανείου, ούτως ώστε ο καταναλωτής να μπορεί, τουλάχιστον κατά προσέγγιση, να υπολογίσει το ύψος της οφειλόμενης αποζημιώσεως σε περίπτωση πρόωρης λύσης της σύμβασης;
- 3) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιθ', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι
- α) στη σύμβαση πίστωσης πρέπει επίσης να προσδιορίζονται τα ρυθμιζόμενα στο εθνικό δίκαιο δικαιώματα καταγγελίας των μερών της σύμβασης πίστωσης, και ιδίως το δικαίωμα καταγγελίας του δανειολήπτη για σπουδαίο λόγο κατά το άρθρο 314 του BGB στην περίπτωση συμβάσεων δανείου ορισμένης διάρκειας;
- β) (σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο προπαρατεθέν, υπό α', σκέλος του ερωτήματος) δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει ότι η μνεία τυχόν προβλεπόμενου από το εθνικό δίκαιο ειδικού δικαιώματος καταγγελίας συνιστά υποχρεωτική πληροφορία υπό την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιθ', της οδηγίας [2008/48];
- γ) στη σύμβαση πίστωσης πρέπει να αναγράφεται, για όλα τα δικαιώματα καταγγελίας των μερών της εν λόγω σύμβασης, η προθεσμία που τάσσεται για την άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας και ο τύπος τον οποίον πρέπει να περιβληθεί η δήλωση καταγγελίας;
- 4) Αποκλείεται σε σύμβαση καταναλωτικής πίστης η προβολή από τον πιστωτικό φορέα ενστάσεως αποδυναμώσεως δικαιώματος προς αντίκρουση της ασκήσεως δικαιώματος υπαναχωρήσεως εκ μέρους του καταναλωτή κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας [2008/48]
- α) αν στη σύμβαση πίστωσης δεν έχει προσηκόντως συμπεριληφθεί ούτε έχει προσηκόντως γνωστοποιηθεί εκ των υστέρων κάποια από τις προβλεπόμενες στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας [2008/48] υποχρεωτικές πληροφορίες, με συνέπεια να μην έχει εισέτι αρχίσει να τρέχει η προθεσμία υπαναχωρήσεως του άρθρου 14, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας;
- β) (σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο προπαρατεθέν, υπό στοιχείο α', σκέλος του ερωτήματος) αν κρίσιμο στοιχείο βάσει του οποίου προβάλλεται αποδυναμώση δικαιώματος αποτελεί το χρονικό διάστημα που παρήλθε από τη σύναψη της σύμβασης ή/και η πλήρης εκτέλεση της σύμβασης από αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη ή/και το γεγονός ότι ο δανειολήπτης έχει στη διάθεσή του το ανακτηθέν ποσό του δανείου ή η επιστροφή των εγγυήσεων του δανείου ή/και (σε περίπτωση που η σύμβαση πίστωσης συνδέεται με σύμβαση πωλήσεως) η χρήση ή η εκποίηση του χρηματοδοτούμενου αγαθού από τον καταναλωτή, ενώ, κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα και ενώ έχουν επέλθει οι κρίσιμες περιστάσεις, ο καταναλωτής δεν γνώριζε ότι εξακολουθούσε να υφίσταται το

δικαίωμά του για υπαναχώρηση και δεν ευθύνεται για την άγνοιά του αυτή, ο δε πιστωτικός φορέας δεν μπορούσε να θεωρήσει δικαιολογημένα ότι ο καταναλωτής είχε σχετική γνώση;

- 5) Αποκλείεται σε σύμβαση καταναλωτικής πίστης η προβολή από τον πιστωτικό φορέα ενστάσεως καταχρηστικής ασκήσεως δικαιώματος προς αντίκρουση της ασκήσεως δικαιώματος υπαναχωρήσεως εκ μέρους του καταναλωτή κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας [2008/48]
- α) αν στη σύμβαση πίστωσης δεν έχει προσηκόντως συμπεριληφθεί ούτε έχει προσηκόντως γνωστοποιηθεί εκ των υστέρων κάποια από τις προβλεπόμενες στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας [2008/48] υποχρεωτικές πληροφορίες, με συνέπεια να μην έχει εισέτι αρχίσει να τρέχει η προθεσμία υπαναχωρήσεως του άρθρου 14, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας;
- β) (σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο προπαρατεθέν, υπό στοιχείο α', σκέλος του ερωτήματος) αν κρίσιμο στοιχείο βάσει του οποίου προβάλλεται η ύπαρξη καταχρηστικής ασκήσεως δικαιώματος αποτελεί το χρονικό διάστημα που παρήλθε από τη σύναψη της σύμβασης ή/και η πλήρης εκτέλεση της σύμβασης από αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη ή/και το γεγονός ότι ο δανειολήπτης έχει στη διάθεσή του το ανακτηθέν ποσό του δανείου ή η επιστροφή των εγγυήσεων του δανείου ή/και (σε περίπτωση που η σύμβαση πίστωσης συνδέεται με σύμβαση πώλησεως) η χρήση ή η εκποίηση του χρηματοδοτούμενου αγαθού από τον καταναλωτή, ενώ κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα και ενώ έχουν επέλθει οι κρίσιμες περιστάσεις, ο καταναλωτής δεν γνώριζε ότι εξακολουθούσε να υφίσταται το δικαίωμά του για υπαναχώρηση και δεν ευθύνεται για την άγνοιά του αυτή, ο δε πιστωτικός φορέας δεν μπορούσε να θεωρήσει δικαιολογημένα ότι ο καταναλωτής είχε σχετική γνώση;»

Γ. Η υπόθεση C-187/20

31. Στις 4 Μαΐου 2017 και στις 23 Μαρτίου 2019 δύο διαφορετικοί καταναλωτές, οι JL και DT, συνήψαν με τις BMW Bank και Audi Bank (υποκατάστημα της Volkswagen Bank), αντιστοίχως, συμβάσεις πίστωσης για την αγορά οχήματος ιδιωτικής χρήσης. Όπως και στην περίπτωση του UK στην υπόθεση C-33/20 και του RT στην υπόθεση C-155/20, οι καταναλωτές αυτοί επιχείρησαν να υπαναχωρήσουν από το δάνειό τους πολύ μετά την παρέλευση δεκατεσσάρων ημερών από τη σύναψή του, αλλά πριν από την ολοσχερή αποπληρωμή του. Όπως και στις προπαρατεθείσες υποθέσεις, οι εν λόγω καταναλωτές, για να δικαιολογήσουν την καθυστέρηση με την οποία προέβησαν στη δήλωσή τους, υποστήριξαν ότι η προθεσμία υπαναχώρησης δεν είχε αρχίσει διότι με τις επίμαχες συμβάσεις είχαν παρασχεθεί ανεπαρκείς πληροφορίες.

32. Όσον αφορά τις επίμαχες στις δύο αυτές υποθέσεις συμβάσεις, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει τα ακόλουθα.

33. Πρώτον, οι συμβάσεις αυτές δεν προσδιορίζουν την ακριβή φύση του δανείου. Ωστόσο, σε αμφότερες τις περιπτώσεις, στις Τυποποιημένες Ευρωπαϊκές Πληροφορίες Καταναλωτικής Πίστης³, οι οποίες, βάσει της γερμανικής νομοθεσίας, είναι αναπόσπαστο μέρος του συμβατικού κειμένου, αναγράφεται ότι οι εν λόγω Τυποποιημένες Ευρωπαϊκές Πληροφορίες αφορούν δάνειο που θα αποπληρωθεί σε ισόποσες μηνιαίες δόσεις και με σταθερό επιτόκιο⁴.

34. Δεύτερον, αμφότερες οι συμβάσεις αναφέρουν ότι το δάνειο θα εκταμειυτεί κατά τον χρόνο παράδοσης του οχήματος στον πωλητή. Ωστόσο, καμία από τις συμβάσεις δεν προβλέπει ότι, μετά την εκταμίευση του κεφαλαίου, παύει η υποχρέωση καταβολής του τιμήματος πώλησης στον πωλητή κατά το μέρος που αντιστοιχεί στο ποσό αυτό και ότι ο αγοραστής μπορεί να απαιτήσει από τον πωλητή να παραδώσει το όχημα μετά την ολοσχερή εξόφληση του τιμήματος πώλησης.

35. Τρίτον, όσον αφορά την ενημέρωση σχετικά με τα επιτόκια υπερημερίας, η σύμβαση την οποία συνήψε ο JL ορίζει ότι «[α]ν ο δανειολήπτης [...] καταστεί υπερήμερος ως προς την καταβολή δόσεων, χρεώνονται τόκοι υπερημερίας με επιτόκιο πέντε ποσοστιαίων μονάδων επιπλέον του εκάστοτε ετήσιου βασικού επιτοκίου. Το βασικό επιτόκιο καθορίζεται την 1η Ιανουαρίου και την 1η Ιουλίου κάθε έτους και δημοσιεύεται στην *Bundesanzeiger* από την Deutsche Bundesbank». Όσον αφορά τον DT, η σύμβαση δανείου περιέχει τις ακόλουθες πληροφορίες σχετικά με το επιτόκιο υπερημερίας: «Σε περίπτωση καταγγελίας της σύμβασης, θα σας χρεώσουμε τόκους με το ισχύον νόμιμο επιτόκιο υπερημερίας. Το ισχύον ετήσιο επιτόκιο υπερημερίας ανέρχεται σε πέντε ποσοστιαίες μονάδες επιπλέον του εκάστοτε βασικού επιτοκίου.» Επιπλέον, οι «Τυποποιημένες Ευρωπαϊκές Πληροφορίες Καταναλωτικής Πίστης» που παρασχέθηκαν στον εν λόγω καταναλωτή ορίζουν τα εξής: «Το ισχύον ετήσιο επιτόκιο υπερημερίας ανέρχεται σε πέντε ποσοστιαίες μονάδες επιπλέον του εκάστοτε βασικού επιτοκίου. Το βασικό επιτόκιο αποφασίζεται από την Deutsche Bundesbank και καθορίζεται την 1η Ιανουαρίου και την 1η Ιουλίου κάθε έτους».

36. Ωστόσο, κατά το αιτούν δικαστήριο, σε αμφότερες τις περιπτώσεις, τα παρασχεθέντα έγγραφα δεν καθιστούν σαφές ότι το βασικό επιτόκιο που δημοσιεύεται από την Deutsche Bundesbank αντιστοιχεί στο επιτόκιο της πλέον πρόσφατης πράξης αναχρηματοδότησης την οποία διενήργησε η ΕΚΤ ούτε παραπέμπουν στο άρθρο 247, παράγραφος 1, του BGB, το οποίο αναφέρει την πληροφορία αυτή.

37. Τέταρτον, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι τα έγγραφα που παρασχέθηκαν στους καταναλωτές εκθέτουν τις κύριες παραμέτρους που θα ληφθούν υπόψη για τον καθορισμό της οφειλόμενης αποζημίωσης σε περίπτωση πρόωρης εξόφλησης, αλλά όχι τον ακριβή τύπο υπολογισμού της αποζημίωσης αυτής.

38. Πέμπτον, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι, μολονότι οι επίμαχες συμβάσεις αναφέρονται στην ύπαρξη δικαιώματος του δανειολήπτη να προβεί σε καταγγελία για σπουδαίο λόγο, εντούτοις, δεν περιέχουν ούτε παραπομπή στο άρθρο 314 του BGB ούτε μνεία του απαιτούμενου τύπου και της προθεσμίας για την καταγγελία αυτή.

³ Το αιτούν δικαστήριο φαίνεται να εκτιμά ότι τα εν λόγω έγγραφα δεν επηρεάζονται από το πρόβλημα της αρίθμησης σελίδων που διαπιστώθηκε στις υποθέσεις C-33/20 και C-155/20 και ότι μπορούν, ως εκ τούτου, να θεωρηθούν, από απόψεως γερμανικού δικαίου, ότι αποτελούν μέρος της σύμβασης.

⁴ Στη σύμβαση του DT, διευκρινίζεται επίσης ότι το δάνειο πρέπει να εξοφληθεί σε ισόποσες μηνιαίες δόσεις και σε μια μεγαλύτερη τελική δόση.

39. Έκτον, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι επίμαχες συμβάσεις αναφέρουν ότι είναι δυνατή η υποβολή μιας υπόθεσης στον Ombudsmann der privaten Banken (Γερμανό διαμεσολαβητή των ιδιωτικών τραπεζών) με σκοπό την επίλυση των διαφορών με την τράπεζα και ότι ο Verfahrensordnung für die Schlichtung von Kundenbeschwerden im deutschen Bankgewerbe (κανονισμός διαδικασίας για τη διαμεσολάβηση επί καταγγελιών πελατών στον γερμανικό τραπεζικό κλάδο), που διέπει την εξέταση των καταγγελιών αυτών από το εν λόγω όργανο, είναι διαθέσιμος κατόπιν αίτησης ή προσβάσιμος στον ιστοτόπο της Bundesverband der Deutschen Banken e.V. (Ομοσπονδιακής Ένωσης Γερμανικών Τραπεζών) www.bdb.de. Οι συμβάσεις αυτές διευκρινίζουν επίσης ότι κάθε καταγγελία πρέπει να υποβάλλεται γραπτώς στο γραφείο καταγγελιών πελατών της Ομοσπονδιακής Ένωσης Γερμανικών Τραπεζών. Στην περίπτωση της σύμβασης την οποία υπέγραψε ο DT, αναγράφονται επίσης ο αριθμός τηλεομοιοτυπίας και η διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στους οποίους μπορούν να απευθυνθούν οι εν λόγω καταγγελίες. Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι οι προϋποθέσεις παραδεκτού όσον αφορά το περιεχόμενο που πρέπει να έχει η καταγγελία, οι οποίες παρατίθενται στο σημείο 3 του κανονισμού διαδικασίας του εν λόγω οργάνου, δεν μνημονεύονται στην εν λόγω σύμβαση.

40. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Landgericht Ravensburg (πρωτοδικείο Ravensburg, Γερμανία) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι στις πληροφορίες σχετικά με τον τύπο της πίστωσης πρέπει, κατά περίπτωση, να αναγράφεται ότι πρόκειται περί συνδεδεμένης σύμβασης πίστωσης ή/και ότι πρόκειται περί σύμβασης πίστωσης ορισμένης διάρκειας;
- 2) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο δ', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι, στους όρους για την ανάληψη πίστωσης επί συνδεδεμένων συμβάσεων πίστωσης που συνάπτονται για τη χρηματοδότηση της αγοράς ενός πράγματος, πρέπει να αναγράφεται ότι, σε περίπτωση καταβολής του ποσού της πίστωσης στον πωλητή, ο δανειολήπτης απαλλάσσεται από την υποχρέωσή του για καταβολή του τιμήματος αγοράς κατά το μέρος που αντιστοιχεί στο ύψος του εκταμειωθέντος ποσού και ότι ο πωλητής οφείλει να παραδώσει στον αγοραστή το αγορασθέν πράγμα, εφόσον έχει εξοφληθεί ολοσχερώς το τίμημα της αγοράς;
- 3) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι
 - α) πρέπει να αναγράφεται ως απόλυτος αριθμός το ισχύον κατά τη σύναψη της σύμβασης πίστωσης επιτόκιο υπερημερίας, τουλάχιστον δε να αναγράφεται ως απόλυτος αριθμός το ισχύον επιτόκιο αναφοράς (εν προκειμένω το βασικό επιτόκιο σύμφωνα με το άρθρο 247 του BGB), από το οποίο προκύπτει το ισχύον επιτόκιο υπερημερίας μέσω ορισμένης προσαυξήσεως (εν προκειμένω κατά πέντε ποσοστιαίες μονάδες σύμφωνα με το άρθρο 288, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του BGB);
 - β) πρέπει να αναλύεται επακριβώς ο μηχανισμός της προσαρμογής του επιτοκίου υπερημερίας, τουλάχιστον δε να γίνεται παραπομπή στους εθνικούς κανόνες από τους οποίους μπορεί να συναχθεί η προσαρμογή του επιτοκίου υπερημερίας (άρθρο 247 και άρθρο 288, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, του BGB);

- 4) α) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιη', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης πρέπει να προσδιορίζεται συγκεκριμένη και κατανοητή από τον καταναλωτή μέθοδος υπολογισμού για την εξεύρεση της αποζημίωσης που οφείλεται σε περίπτωση πρόωρης εξοφλήσεως του δανείου, ούτως ώστε ο καταναλωτής να μπορεί, τουλάχιστον κατά προσέγγιση, να υπολογίσει το ύψος της οφειλόμενης αποζημίωσης σε περίπτωση πρόωρης λύσης της σύμβασης;
- β) (σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο προπαρατεθέν, υπό στοιχείο α', σκέλος του ερωτήματος):
- Αντιβαίνει στο άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιη', και στο άρθρο 14, παράγραφος 1, δεύτερη περίοδος, της οδηγίας [2008/48] εθνική ρύθμιση κατά την οποία, σε περίπτωση ελλιπών πληροφοριών κατά την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιη', της ίδιας οδηγίας, η προθεσμία υπαναχωρήσεως αρχίζει πάντως με την κατάρτιση της σύμβασης και αποσβέννυται μόνον το δικαίωμα του πιστωτικού φορέα για αποζημίωση λόγω πρόωρης εξοφλήσεως της πίστωσης;
- 5) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιθ', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι
- α) στη σύμβαση πίστωσης πρέπει επίσης να προσδιορίζονται τα ρυθμιζόμενα στο εθνικό δίκαιο δικαιώματα καταγγελίας των μερών της σύμβασης πίστωσης, και ιδίως το δικαίωμα καταγγελίας του δανειολήπτη για σπουδαίο λόγο κατά το άρθρο 314 του BGB στην περίπτωση συμβάσεων δανείου ορισμένης διάρκειας, καθώς και ότι το άρθρο στο οποίο ρυθμίζεται το εν λόγω δικαίωμα καταγγελίας πρέπει να μνημονεύεται ρητώς;
- β) (σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο προπαρατεθέν, υπό στοιχείο α', σκέλος του ερωτήματος):
- δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει ότι η μνεία τυχόν προβλεπόμενου από το εθνικό δίκαιο ειδικού δικαιώματος καταγγελίας συνιστά υποχρεωτική πληροφορία κατά την έννοια του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιθ', της οδηγίας [2008/48];
- γ) στη σύμβαση πίστωσης πρέπει να αναγράφεται, για όλα τα δικαιώματα καταγγελίας των μερών της εν λόγω σύμβασης, η προθεσμία που τάσσεται για την άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας και ο τύπος τον οποίον πρέπει να περιβληθεί η δήλωση καταγγελίας;
- 6) Έχει το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας [2008/48] την έννοια ότι με τη σύμβαση πίστωσης πρέπει να γνωστοποιούνται οι ουσιώδεις τυπικές προϋποθέσεις για την κίνηση διαδικασίας ή/και μηχανισμού επανόρθωσης στο πλαίσιο εξωδικαστικής διαδικασίας ή/και μηχανισμού επανόρθωσης; Είναι ανεπαρκές το να γίνεται συναφώς παραπομπή σε διαθέσιμο στο διαδίκτυο κανονισμό διαδικασίας που αφορά τις εξωδικαστικές διαδικασίες ή/και τους μηχανισμούς επανόρθωσης;
- 7) Αποκλείεται σε σύμβαση καταναλωτικής πίστης η προβολή από τον πιστωτικό φορέα ενστάσεως αποδυναμώσεως δικαιώματος προς αντίκρουση της ασκήσεως δικαιώματος υπαναχωρήσεως εκ μέρους του καταναλωτή κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας [2008/48]

α) αν στη σύμβαση πίστωσης δεν έχει προσηκόντως συμπεριληφθεί ούτε έχει προσηκόντως γνωστοποιηθεί εκ των υστέρων κάποια από τις προβλεπόμενες στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας [2008/48] υποχρεωτικές πληροφορίες, με συνέπεια να μην έχει εισέτι αρχίσει να τρέχει η προθεσμία υπαναχώρησης του άρθρου 14, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας;

β) (σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο προπαρατεθέν, υπό στοιχείο α', σκέλος του ερωτήματος):

αν κρίσιμο στοιχείο βάσει του οποίου προβάλλεται αποδυνάμωση δικαιώματος αποτελεί το χρονικό διάστημα που παρήλθε από τη σύναψη της σύμβασης ή/και η πλήρης εκτέλεση της σύμβασης από αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη ή/και το γεγονός ότι ο δανειολήπτης έχει στη διάθεσή του το ανακτηθέν ποσό του δανείου ή η επιστροφή των εγγυήσεων του δανείου ή/και (σε περίπτωση που η σύμβαση πίστωσης συνδέεται με σύμβαση πώλησεως) η χρήση ή η εκποίηση του χρηματοδοτούμενου αγαθού από τον καταναλωτή, ενώ, κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα και ενώ έχουν επέλθει οι κρίσιμες περιστάσεις, ο καταναλωτής δεν γνώριζε ότι εξακολουθούσε να υφίσταται το δικαίωμά του για υπαναχώρηση και δεν ευθύνεται για την άγνοιά του αυτή, ο δε πιστωτικός φορέας δεν μπορούσε να θεωρήσει δικαιολογημένα ότι ο καταναλωτής είχε σχετική γνώση;

8) Αποκλείεται σε σύμβαση καταναλωτικής πίστης η προβολή από τον πιστωτικό φορέα ενστάσεως καταχρηστικής ασκήσεως δικαιώματος προς αντίκρουση της ασκήσεως δικαιώματος υπαναχώρησης εκ μέρους του καταναλωτή κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας [2008/48]

α) αν στη σύμβαση πίστωσης δεν έχει προσηκόντως συμπεριληφθεί ούτε έχει προσηκόντως γνωστοποιηθεί εκ των υστέρων κάποια από τις προβλεπόμενες στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας [2008/48] υποχρεωτικές πληροφορίες, με συνέπεια να μην έχει εισέτι αρχίσει να τρέχει η προθεσμία υπαναχώρησης του άρθρου 14, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας;

β) (σε περίπτωση αρνητικής απάντησης στο προπαρατεθέν, υπό στοιχείο α', σκέλος του ερωτήματος):

αν κρίσιμο στοιχείο βάσει του οποίου προβάλλεται η ύπαρξη καταχρηστικής ασκήσεως δικαιώματος αποτελεί το χρονικό διάστημα που παρήλθε από τη σύναψη της σύμβασης ή/και η πλήρης εκτέλεση της σύμβασης από αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη ή/και το γεγονός ότι ο δανειολήπτης έχει στη διάθεσή του το ανακτηθέν ποσό του δανείου ή η επιστροφή των εγγυήσεων του δανείου ή/και (σε περίπτωση που η σύμβαση πίστωσης συνδέεται με σύμβαση πώλησεως) η χρήση ή η εκποίηση του χρηματοδοτούμενου αγαθού από τον καταναλωτή, ενώ, κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα και ενώ έχουν επέλθει οι κρίσιμες περιστάσεις, ο καταναλωτής δεν γνώριζε ότι εξακολουθούσε να υφίσταται το δικαίωμά του για υπαναχώρηση και δεν ευθύνεται για την άγνοιά του αυτή, ο δε πιστωτικός φορέας δεν μπορούσε να θεωρήσει δικαιολογημένα ότι ο καταναλωτής είχε σχετική γνώση;»

IV. Ανάλυση

41. Σύμφωνα με τη σχετική υπόδειξη του Δικαστηρίου, θα περιορίσω τις παρούσες προτάσεις στην ανάλυση των ακόλουθων προδικαστικών ερωτημάτων:

- του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-33/20, του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-155/20 και του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-187/20·
- του έκτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-187/20·
- του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-155/20 και του έβδομου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-187/20·
- του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-155/20 και του όγδοου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-187/20.

A. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

42. Προκαταρκτικώς, πρέπει να υπομνησθεί, πρώτον, ότι μια οδηγία δεν μπορεί, αφ' εαυτής, να δημιουργήσει υποχρεώσεις σε βάρος ιδιώτη και, επομένως, δεν μπορεί να γίνει επίκλησή της, αυτής καθεαυτήν, κατά ιδιώτη. Βεβαίως, προκειμένου να διασφαλιστεί η έννομη προστασία των ιδιωτών βάσει των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, τα εθνικά δικαστήρια που καλούνται να ερμηνεύσουν το εθνικό τους δίκαιο οφείλουν να το ερμηνεύουν, *στο μέτρο του δυνατού*, σύμφωνα με το γράμμα και με τον σκοπό της επίμαχης οδηγίας ώστε να επιτευχθεί το αποτέλεσμα που η ίδια ορίζει⁵. Ωστόσο, η εν λόγω υποχρέωση σύμφωνης με το δίκαιο της Ένωσης ερμηνείας δεν βαίνει πέρα από τα όρια που θέτουν οι γενικές αρχές του δικαίου, και ιδίως η αρχή της ασφάλειας δικαίου, πράγμα που σημαίνει ότι η εν λόγω υποχρέωση δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως έρεισμα για *contra legem* ερμηνεία του εθνικού δικαίου⁶. Κατά συνέπεια, οι ενάγοντες θα μπορούσαν να επικαλεστούν τις απαντήσεις που θα δοθούν στα προδικαστικά ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου ο καθένας έναντι του αντίστοιχου πιστωτικού ιδρύματος μόνον αν, κατ' εφαρμογήν των αναγνωρισμένων ερμηνευτικών μεθόδων, η εθνική νομοθεσία που μετέφερε την οδηγία 2008/48 στην εσωτερική έννομη τάξη μπορεί να ερμηνευθεί σύμφωνα με τις απαντήσεις αυτές. Αρμόδιο δε να κρίνει αν συντρέχει τέτοια περίπτωση είναι το αιτούν δικαστήριο.

43. Δεύτερον, θα ήθελα να τονίσω ότι δεν θεωρώ ότι η μέχρι τούδε νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τις απαιτήσεις ενημέρωσης που προβλέπονται σε άλλες νομοθετικές πράξεις της Ένωσης οι οποίες αποβλέπουν στην προστασία των δικαιωμάτων του καταναλωτή μπορεί κατ' ανάγκην να εφαρμοστεί, απλώς κατ' αναλογία, και σε σχέση με την οδηγία 2008/48. Συγκεκριμένα, με βάση τις αναγνωρισμένες από το Δικαστήριο ερμηνευτικές μεθόδους, τέτοιες λύσεις μπορούν να εφαρμοστούν σε άλλες περιπτώσεις μόνον αν η διατύπωση, το πλαίσιο και οι σκοποί των επίμαχων νομοθετικών διατάξεων ταυτίζονται ή είναι, τουλάχιστον, πολύ

⁵ Απόφαση της 7ης Αυγούστου 2018, Smith (C-122/17, EU:C:2018:631, σκέψη 39). Πρβλ. επίσης αποφάσεις της 19ης Απριλίου 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, σκέψη 31), και της 22ας Ιανουαρίου 2019, Cresco Investigation (C-193/17, EU:C:2019:43, σκέψη 73).

⁶ Πρβλ. αποφάσεις της 19ης Απριλίου 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, σκέψη 32), της 22ας Ιανουαρίου 2019, Cresco Investigation (C-193/17, EU:C:2019:43, σκέψη 74), και της 5ης Σεπτεμβρίου 2019, Pohotovost' (C-331/18, EU:C:2019:665, σκέψη 56).

παραπλήσιοι. Στην προκειμένη περίπτωση, πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να ληφθεί ιδιαιτέρως υπόψη το γεγονός ότι η οδηγία 2008/48 καθιερώνει ευρύτερες απαιτήσεις ενημέρωσης σε σύγκριση με τις απαιτήσεις που περιλαμβάνονται, για παράδειγμα, στην οδηγία 93/13/ΕΟΚ⁷.

44. Τρίτον, όσον αφορά τους επιδιωκόμενους από την οδηγία 2008/48 σκοπούς, από τις αιτιολογικές της σκέψεις 4 έως 9 προκύπτει ότι η οδηγία αυτή έχει σκοπό να διευκολύνει τη δημιουργία αποτελεσματικής εσωτερικής αγοράς στον τομέα της καταναλωτικής πίστης, εναρμονίζοντας τις απαιτήσεις όσον αφορά την ενημέρωση την οποία υποχρεούνται να παρέχουν οι πιστωτικοί φορείς και εξασφαλίζοντας παράλληλα ότι η αγορά αυτή εμπνέει εμπιστοσύνη στους καταναλωτές παρέχοντάς τους υψηλό και ισοδύναμο επίπεδο προστασίας⁸.

45. Επομένως, οι απαιτήσεις ενημέρωσης που περιέχονται στην οδηγία 2008/48 στηρίζονται εν μέρει στην παραδοχή ότι ορισμένος βαθμός τυποποίησης των συμβάσεων, τουλάχιστον όσον αφορά τις πληροφορίες που πρέπει να περιλαμβάνονται σε αυτές, είναι αναγκαίος για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού και εν μέρει στην παραδοχή ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε μειονεκτική θέση έναντι του πιστωτικού φορέα όσον αφορά την ενημέρωση σχετικά με τα αποτελέσματα της σύμβασης και την εφαρμοστέα νομοθεσία⁹. Για την επίτευξη των σκοπών αυτών, η οδηγία 2008/48 εναρμονίζει πλήρως τις υποχρεώσεις ενημέρωσης που μπορούν να επιβληθούν στους πιστωτικούς φορείς¹⁰ και, προς τούτο, διακρίνει μεταξύ των πληροφοριών τις οποίες πρέπει να γνωστοποιούν οι πιστωτικοί φορέας στις διαφημίσεις τους (άρθρο 4), στο προσυμβατικό στάδιο (άρθρο 5), και στις ίδιες τις συμβάσεις (άρθρο 10)¹¹.

46. Δεδομένου ότι η οδηγία 2008/48 προβλέπει υποχρεώσεις ενημέρωσης σε διαφορετικά στάδια, οι υποχρεώσεις αυτές, μολοντί συνδέονται μεταξύ τους, επιδιώκουν σκοπούς ελαφρώς διαφορετικούς. Ειδικότερα, από τις αιτιολογικές σκέψεις 18 και 19 της οδηγίας αυτής προκύπτει ότι η υποχρέωση παροχής ορισμένων πληροφοριών στους καταναλωτές κατά το προσυμβατικό στάδιο, η οποία προβλέπεται το άρθρο 5 της οδηγίας, αποσκοπεί, εν πρώτοις, στο να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να συγκρίνουν τις διάφορες προσφορές που λαμβάνουν και να επιλέξουν, στη συνέχεια, την πλέον κατάλληλη. Όσον αφορά την υποχρέωση παροχής ορισμένων πληροφοριών στους καταναλωτές κατά το συμβατικό στάδιο, η οποία προβλέπεται το άρθρο 10 της οδηγίας 2008/48, από την αιτιολογική σκέψη της 31 προκύπτει σαφώς ότι η υποχρέωση αυτή αποσκοπεί στο να παρασχεθεί στους καταναλωτές η δυνατότητα να γνωρίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από τη σύμβαση¹². Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η διάταξη αυτή έχει σκοπό να διασφαλίσει ότι οι καταναλωτές έχουν όλες τις πληροφορίες που είναι αναγκαίες για την ομαλή εκτέλεση της σύμβασης και, ιδιαίτερα, στο πλαίσιο του σκοπού αυτού, για την άσκηση των δικαιωμάτων τους¹³.

⁷ Οδηγία του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

⁸ Βλ., επίσης, απόφαση της 5ης Σεπτεμβρίου 2019, Pohotovost' (C-331/18, EU:C:2019:665, σκέψη 41), και της 26ης Μαρτίου 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, σκέψη 36).

⁹ Το ζήτημα της μειονεκτικής θέσης του καταναλωτή όσον αφορά τη διαπραγματευτική ισχύ αντιμετωπίζεται με πιο συγκεκριμένο τρόπο σε άλλες διατάξεις της Ένωσης, ιδίως στις διατάξεις της οδηγίας 93/13.

¹⁰ Πρβλ. απόφαση της 12ης Ιουλίου 2012, SC Volksbank România (C-602/10, EU:C:2012:443, σκέψη 38).

¹¹ Υπό το πρίσμα αυτό, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη ότι η οδηγία 2008/48 επικεντρώνεται στις απαιτήσεις παροχής πληροφοριών σε σχέση με τη σύμβαση και δεν αφορά ζητήματα περιεχομένου της σύμβασης ή δεσμεύσεων που έπρεπε ή δεν έπρεπε να έχουν αναλάβει τα μέρη. Ως εκ τούτου, όπως επισημαίνεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, ορισμένες τυπικές απαιτήσεις που ισχύουν στο εθνικό δίκαιο όσον αφορά το κύρος της ανταλλαγής δηλώσεων βούλησης δεν ασκούν κατ' ανάγκην επιρροή στην εκτίμηση του αν πληρούνται οι υποχρεώσεις ενημέρωσης που απορρέουν από την οδηγία αυτή.

¹² Αποφάσεις της 9ης Νοεμβρίου 2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, σκέψη 31), και της 26ης Μαρτίου 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, σκέψη 35).

¹³ Πρβλ. απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, σκέψη 45).

47. Καθόσον ορισμένες από τις πληροφορίες που μνημονεύονται στο άρθρο 10 της οδηγίας 2008/48 πρέπει να έχουν προηγουμένως γνωστοποιηθεί στον καταναλωτή κατά το προσυμβατικό στάδιο, ενώ άλλες δεν αφορούν το περιεχόμενο της σύμβασης αλλά την εφαρμοστέα επί της σύμβασης νομοθεσία, είναι σαφές ότι ο νομοθέτης της Ένωσης απέβλεπε στην εκπλήρωση του σκοπού να παρέχεται στους καταναλωτές η δυνατότητα να γνωρίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από τη σύμβαση διασφαλίζοντας ότι, σε περίπτωση δυσκολιών, ο καταναλωτής θα μπορεί να ανατρέχει στη σύμβαση για να βρει απάντηση στο ερώτημά του χωρίς να πρέπει να επιβαρυνθεί με το κόστος της αναζήτησης των κρίσιμων πληροφοριών¹⁴.

48. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι, δεδομένου ότι η οδηγία 2008/48 έχει, μεταξύ άλλων, ως σκοπό να διευκολύνει τη δημιουργία πραγματικής εσωτερικής αγοράς καταναλωτικής πίστης και δεδομένου ότι επιτυγχάνει, για τον σκοπό αυτό, πλήρη εναρμόνιση των απαιτήσεων ενημέρωσης, θα πρέπει –ανεξαρτήτως των λύσεων που το Δικαστήριο θα προτείνει να εφαρμοστούν στις υπό κρίση υποθέσεις– οι λύσεις αυτές να είναι όσο το δυνατόν ακριβέστερες. Μόνον υπό την προϋπόθεση αυτή θα αποκτήσουν οι Ευρωπαίοι επιχειρηματικοί φορείς την ασφάλεια δικαίου που είναι αναγκαία για τη δημιουργία μιας τέτοιας αγοράς.

49. Κατά τη γνώμη μου, τα προδικαστικά ερωτήματα μπορούν πλέον να απαντηθούν υπό το πρίσμα των ανωτέρω εκτιμήσεων.

B. Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-33/20, επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-155/20 και επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-187/20

50. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-33/20, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-155/20 και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-187/20, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης πρέπει, πρώτον, να αναγράφεται το ισχύον κατά τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης πίστωσης επιτόκιο υπερημερίας ως «συγκεκριμένο αριθμητικό στοιχείο» και, δεύτερον, να περιγράφεται επακριβώς ο μηχανισμός προσαρμογής του επιτοκίου αυτού.

51. Όσον αφορά το πρώτο σκέλος του προδικαστικού ερωτήματος, πρέπει να υπομνησθεί, βάσει της νομολογίας του Δικαστηρίου, ότι η υποχρέωση ενημέρωσης την οποία επιβάλλει η οδηγία 2008/48 δεν εκπληρώνεται με απλή παραπομπή, εντός της σύμβασης, σε νομοθετικό ή κανονιστικό κείμενο¹⁵.

¹⁴ Στην πράξη, ελάχιστοι καταναλωτές, με εξαίρεση εκείνους που ενδιαφέρονται για το δίκαιο, αναγιγνώσκουν λεπτομερώς τις συμβάσεις που υπογράφουν. Βλ., ιδίως, Office of Fair Trading «Consumer contracts», Φεβρουάριος του 2011, σ. 1, σημείο 116. Μόνο κατά το στάδιο της εκτέλεσης της σύμβασης, όταν ανακύπτουν ενδεχομένως προβλήματα, οι καταναλωτές αρχίζουν να ενδιαφέρονται για το περιεχόμενο της σύμβασης.

¹⁵ Βλ. αποφάσεις της 21ης Μαρτίου 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, σκέψη 50), και της 26ης Μαρτίου 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, σκέψεις 47 και 48). Βεβαίως, βάσει της νομολογίας, η «σύμβαση», κατά την έννοια της οδηγίας 2008/48 και όχι κατά την έννοια των διατάξεων που διέπουν το κύρος της, δεν πρέπει κατ' ανάγκη να περιορίζεται σε ένα μόνο έγγραφο. Ωστόσο, στο μέτρο που ο κύριος σκοπός της οδηγίας 2008/48 συνίσταται στην εναρμόνιση της έκτασης των υποχρεώσεων ενημέρωσης που μπορούν να επιβάλλονται εντός των διαφόρων κρατών μελών, τούτο δεν μπορεί να εξαρτάται από το αν, σε ένα κράτος μέλος, οι διατάξεις με τις οποίες θεσπίζονται κανόνες δημόσιας τάξης αποτελούν μέρος της σύμβασης κατά την έννοια της οδηγίας 2008/48, διότι τούτο θα αντέβαινε στον εν λόγω σκοπό. Κατά τη γνώμη μου, στο μέτρο που η οδηγία 2008/48 επικεντρώνεται στην ενημέρωση, είναι σαφές ότι η έννοια της «σύμβασης» πρέπει να θεωρηθεί ότι αφορά ένα ή περισσότερα ενσώματα έγγραφα. Τούτο επιβεβαιώνεται από το άρθρο 10, παράγραφος 1, της οδηγίας, το οποίο διευκρινίζει ότι όλα τα συμβαλλόμενα μέρη λαμβάνουν από ένα αντίτυπο της σύμβασης πίστωσης.

52. Πάντως, στην απόδοσή του στη γερμανική γλώσσα, το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 προβλέπει ότι στις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης πρέπει να αναγράφεται «der Satz der Verzugszinsen gemäß der zum Zeitpunkt des Abschlusses des Kreditvertrags geltenden Regelung und die Art und Weise seiner etwaigen Anpassung sowie gegebenenfalls anfallende Verzugskosten», στο δε πλαίσιο αυτό η χρήση του όρου «Regelung» μπορεί να προκαλέσει σύγχυση. Συγκεκριμένα, ο όρος αυτός μπορεί να αναφέρεται στους όρους της σύμβασης ή στους ισχύοντες κατά τη σύναψη της σύμβασης νομοθετικούς κανόνες, όπερ θα σήμαινε ότι, για την ύπαρξη συμμόρφωσης με τους εν λόγω νομοθετικούς κανόνες, πρέπει απαραίτητως να επαναλαμβάνεται στη σύμβαση το περιεχόμενο της εφαρμοστέας νομοθεσίας. Υπό τη δεύτερη αυτή εκδοχή, υπέρ της οποίας τάσσεται η Γερμανική Κυβέρνηση, μόνο αν η νομοθετική διάταξη μνημονεύει το εφαρμοστέο επιτόκιο ως απόλυτη τιμή θα πρέπει να αναφέρεται το αριθμητικό αυτό στοιχείο.

53. Συναφώς, αναγνωρίζω ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 πόρρω απέχει από το να είναι σαφές. Φρονώ, ωστόσο, ότι το γράμμα, το πλαίσιο και οι σκοποί της εν λόγω διάταξης συνηγορούν μάλλον υπέρ της ερμηνείας της διάταξης αυτής υπό την έννοια ότι απαιτεί αναγραφή του συγκεκριμένου αριθμητικού στοιχείου που αντιστοιχεί στο ισχύον κατά την υπογραφή της σύμβασης επιτόκιο. Έχω τη γνώμη αυτή για τους ακόλουθους λόγους.

54. Επισημαίνω, κατ' αρχάς, ότι, σε αυτό καθαυτό το κείμενο του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48, διευκρινίζεται ότι η απαιτούμενη από το άρθρο αυτό ενημέρωση αφορά το επιτόκιο. Ο όρος αυτός, με βάση τον συνήθη ορισμό του, αναφέρεται σε ποσοστό, ήτοι σε εκατοστιαίο κλάσμα¹⁶. Στην πραγματικότητα, ο τύπος, το σημείο αναφοράς ή ο δείκτης αναφοράς που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό ενός επιτοκίου δεν αποτελεί το ίδιο το επιτόκιο¹⁷. Επισημαίνεται, επιπλέον, ότι, όταν το γερμανικό κείμενο της οδηγίας 2008/48 αναφέρεται στους ισχύοντες κατά τη σύναψη της σύμβασης νομοθετικούς κανόνες, χρησιμοποιεί σαφέστερη διατύπωση, όπως στο άρθρο 14, παράγραφος 2, («das geltende innerstaatliche Recht») και στο άρθρο 14, παράγραφος 6, ή στο άρθρο 15, παράγραφος 2 («nach den geltenden Rechtsvorschriften»).

55. Κυρίως όμως, στην απόδοσή του στην αγγλική γλώσσα, το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 αναφέρεται στο «interest rate applicable in the case of late payments as applicable at the time of the conclusion of the credit agreement and the arrangements for its adjustment» [στην ελληνική γλώσσα: «εφαρμοστέο επιτόκιο υπερημερίας όπως ισχύει τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης πίστωσης και [...] ρυθμίσεις για την προσαρμογή του»]. Ομοίως, η απόδοση στη γαλλική γλώσσα είναι «le taux d'intérêt applicable en cas de retard de paiement applicable au moment de la conclusion du contrat de crédit et les modalités d'adaptation de ce taux».

¹⁶ Βλ., για παράδειγμα, τον ορισμό της λέξεως interest rate στο λεξικό Cambridge. Τόσο στη χρηματοπιστωτική ορολογία όσο και στο καθημερινό λεξιλόγιο, το επιτόκιο και το επιτόκιο αναφοράς διαφέρουν μεταξύ τους: ενώ το πρώτο αφορά το ποσοστό που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του καταβλητέου ποσού σε αντάλλαγμα για υπηρεσία ή για την αποκατάσταση ζημίας, το δεύτερο αφορά τη χρησιμοποίηση ενός σημείου αναφοράς υπό τη μορφή συντελεστή για τον υπολογισμό της αμοιβής αυτής. Βλ. τον ορισμό της έννοιας του «reference rate» [επιτοκίου αναφοράς] στον ιστότοπο αναφοράς για χρηματοπιστωτικούς όρους *Investopedia*. Μόνο λόγω γλωσσικής ανακρίβειας χρησιμοποιείται ενίοτε ο όρος «επιτόκιο» για να δηλώσει όχι ένα εκατοστιαίο κλάσμα αλλά τον τύπο που χρησιμοποιήθηκε για τον υπολογισμό του σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

¹⁷ Βεβαίως, το άρθρο 3, στοιχείο ι', της οδηγίας 2008/48 διευκρινίζει ότι το «χρεωστικό επιτόκιο» μπορεί να αναφέρεται σε επιτόκιο το οποίο είναι ενδεχομένως κυμαινόμενο. Ωστόσο, στα μαθηματικά ή στον χρηματοπιστωτικό τομέα, ένα επιτόκιο είναι κυμαινόμενο όταν το εκφραζόμενο ποσοστό μπορεί να μεταβληθεί. Επομένως, το γεγονός ότι ένα επιτόκιο μπορεί να είναι κυμαινόμενο δεν συνεπάγεται ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 πρέπει να θεωρηθεί ότι αναφέρεται σε τύπο υπολογισμού.

56. Κατά τη γνώμη μου, το γεγονός ότι η διάταξη αυτή αναφέρει σαφώς, τουλάχιστον σε ορισμένες άλλες γλωσσικές αποδόσεις, αφενός, ότι το επιτόκιο που πρέπει να αναγράφεται πρέπει να είναι το ισχύον «τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης πίστωσης» και, αφετέρου, ότι η πληροφορία αυτή πρέπει να παρέχονται επιπλέον των πληροφοριών που αφορούν τους όρους και τις προϋποθέσεις προσαρμογής του επιτοκίου αυτού καταδεικνύει ότι ο όρος «επιτόκιο» πρέπει να θεωρηθεί ότι δεν αφορά τον καθορισμό του εν λόγω επιτοκίου ή τον τύπο υπολογισμού που χρησιμοποιείται για τον σκοπό αυτόν, αλλά, αντιθέτως, το ποσοστό που αντιστοιχεί στην τιμή του επιτοκίου κατά την υπογραφή της σύμβασης. Ειδικότερα, ο καθορισμός του επιτοκίου ή του χρησιμοποιούμενου τύπου υπολογισμού (στις υπό κρίση υποθέσεις: $X+5$, όπου X ισούται με την τιμή του γερμανικού βασικού τόκου) δεν μπορεί να μεταβληθεί χωρίς τροποποίηση της σύμβασης.

57. Επομένως, αν η έννοια του «επιτοκίου» εθεωρείτο ότι αναφέρεται στον χρησιμοποιούμενο τύπο υπολογισμού, δεν θα ήταν αναγκαία η διευκρίνιση ότι το εν λόγω επιτόκιο πρέπει να είναι το ισχύον κατά τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης ούτε θα απαιτείτο επιπλέον η υπόδειξη των ρυθμίσεων για την προσαρμογή του. Ειδικότερα, όσον αφορά το δεύτερο αυτό είδος πληροφοριών, αν η έννοια του «επιτοκίου» έπρεπε να θεωρηθεί ότι αναφέρεται στον προσδιορισμό του χρησιμοποιούμενου τύπου υπολογισμού, οι ρυθμίσεις για την προσαρμογή του θα περιλαμβάνονταν ήδη στον καθορισμό του επιτοκίου ή στον τύπο υπολογισμού του, με τη μορφή μεταβλητής ή, όπως εν προκειμένω, παραπομπής σε σημείο αναφοράς¹⁸.

58. Βεβαίως, όπως υπογράμμισαν ορισμένοι μετέχοντες στη διαδικασία, κάποια επιτόκια, όπως τα επίμαχα στις υποθέσεις των κύριων δικών, ενδέχεται να μεταβάλλονται, πλην όμως το επιχείρημα αυτό, κατά τη γνώμη μου, μάλλον ενισχύει το ανωτέρω συμπέρασμα. Ειδικότερα, τούτο μπορεί να εξηγεί για ποιον λόγο το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 ορίζει όχι μόνον ότι το αναγραφόμενο επιτόκιο πρέπει να είναι το ισχύον κατά τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης, αλλά και ότι απαιτείται η μνεία των ρυθμίσεων για την προσαρμογή του εν λόγω επιτοκίου.

59. Κατά συνέπεια, από το γράμμα και μόνο του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 καταδεικνύεται ότι η διάταξη αυτή έχει την έννοια ότι υποχρεώνει τον πιστωτικό φορέα να αναφέρει, ειδικότερα, το επιτόκιο που πράγματι θα εφαρμοζόταν αν ο δανειολήπτης αθετούσε την υποχρέωση καταβολής κατά τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης.

60. Το ανωτέρω συμπέρασμα επιβεβαιώνεται από τους σκοπούς και τη γενική οικονομία της οδηγίας αυτής.

61. Πρώτον, επισημαίνω ότι, σε όλες τις περιπτώσεις ορισμού ενός επιτοκίου στο άρθρο 3 της οδηγίας 2008/48, η εν λόγω διάταξη επισημαίνει ότι το επιτόκιο αυτό πρέπει να εκφράζεται με τη μορφή ποσοστού. Κατά τη γνώμη μου, οι διευκρινίσεις αυτές δεν αποτελούν εξαιρέσεις από τον συνήθη ορισμό της έννοιας του «επιτοκίου», όπως υποστηρίζει η Γερμανική Κυβέρνηση, αλλά

¹⁸ Το επιχείρημα της Γερμανικής Κυβέρνησης ότι, αν το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 ερμηνευόταν υπό την έννοια ότι αναφέρεται σε συγκεκριμένο αριθμό, αυτό θα συνεπαγόταν, υπό το πρίσμα του άρθρου 14, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας αυτής, την παράταση της προθεσμίας υπαναχώρησης για κάθε μεταβολή του επιτοκίου δεν φαίνεται, κατά τη γνώμη μου, εύλογο, δεδομένου ότι το προμνησθέν άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', διευκρινίζει ακριβώς ότι απαιτείται μόνον η μνεία του ισχύοντος κατά τη σύναψη της σύμβασης επιτοκίου.

μάλλον υπενθύμιση του γεγονότος ότι οι εν λόγω ορισμοί έχουν ως σκοπό να αποσαφηνίσουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να υπολογιστεί το ποσοστό αυτό, ανάλογα με τη φύση του καθενός από τα εν λόγω επιτόκια¹⁹.

62. Στο πλαίσιο αυτό, εκτιμώ ότι, όσον αφορά τον ορισμό της έννοιας του «επιτοκίου», αν ο νομοθέτης είχε τη βούληση να υποχρεώσει τους πιστωτικούς φορείς να μην αναφέρουν το πραγματικό ποσοστό που αντιστοιχεί στο ισχύον κατά τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης επιτόκιο, θα είχε πιθανότατα μεριμνήσει να το διευκρινίσει.

63. Δεύτερον, όσον αφορά τους επιδιωκόμενους από το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 σκοπούς, επισημαίνω ότι η διάταξη αυτή προορίζεται να παράσχει στους Ευρωπαίους καταναλωτές τη δυνατότητα να γνωρίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους. Από την άποψη αυτή, μπορεί να γίνει δεκτό ότι, όπως επισήμαναν ορισμένοι μετέχοντες στη διαδικασία, από απόψεως εκτέλεσης της σύμβασης, η αναγραφή του ισχύοντος κατά τη σύναψη της σύμβασης επιτοκίου, θεωρούμενη μεμονωμένα, ελάχιστο ενδιαφέρον παρουσιάζει, επειδή είναι πολύ πιθανό το επιτόκιο να αλλάξει αργότερα.

64. Ωστόσο, είναι αδιαμφισβήτητο ότι το να απαιτείται η παράθεση του ποσοστού που αντιστοιχεί στο εφαρμοστέο επιτόκιο υπερημερίας κατά την ημερομηνία σύναψης της σύμβασης βοηθά τους καταναλωτές να έχουν υπόψη τους τη δυνατότητα να αντιληφθούν τις συνέπειες της υπερημερίας²⁰ και φρονώ ότι έχει περισσότερο νόημα από τη χρήση ενός τύπου υπολογισμού ή την αφηρημένη μνεία ενός δείκτη αναφοράς ή επιτοκίου αναφοράς. Επιπλέον, αυτή δεν είναι η μόνη πληροφορία που απαιτείται από το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48. Ειδικότερα, το πρόβλημα της επικαιροποίησης των εν λόγω πληροφοριών αντιμετωπίζεται ακριβώς με την προσθήκη, στη διάταξη αυτή, της απαίτησης μνείας των ρυθμίσεων για την προσαρμογή του. Κατά συνέπεια, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η μνεία του ποσοστού αυτού δεν θα ήταν αρκετή ώστε να παράσχει στους καταναλωτές της Ένωσης τη δυνατότητα να αντιληφθούν τις συνέπειες που μπορούν να προκύψουν για τους ίδιους λόγω υπερημερίας.

65. Τέλος, μπορεί να επισημανθεί ότι η υποχρέωση αναγραφής του ισχύοντος επιτοκίου υπερημερίας δεν περιλαμβάνεται μόνο στις πληροφορίες που πρέπει να παρέχονται με τη σύμβαση, αλλά και στις πληροφορίες που πρέπει να παρέχονται σε προσυμβατικό στάδιο, βάσει του άρθρου 5 της οδηγίας 2008/48. Κατά συνέπεια, ο όρος «εφαρμοστέο επιτόκιο υπερημερίας» πρέπει να ερμηνευθεί κατά τρόπο που να συνάδει με τους σκοπούς που επιδιώκονται τόσο από το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 όσο και από το άρθρο 5, παράγραφος 1, στοιχείο ιβ', της ίδιας οδηγίας.

¹⁹ Το επιχείρημα αυτό δεν αναιρείται από το άρθρο 3, στοιχείο ια', τελευταία περίοδος, της εν λόγω οδηγίας, κατά την οποία, εάν σύμβαση πίστωσης δεν ορίζει όλα τα χρεωστικά επιτόκια, το χρεωστικό επιτόκιο θεωρείται ότι ορίζεται μόνο για τις τμηματικές περιόδους, στην περίπτωση των οποίων τα χρεωστικά επιτόκια ορίζονται αποκλειστικά και μόνο με το συγκεκριμένο πάγιο ποσοστό που συμφωνείται κατά τη σύναψη της σύμβασης πίστωσης. Πράγματι, από το άρθρο 3, στοιχείο ι', προκύπτει ότι τα σταθερά χρεωστικά επιτόκια αποτελούν υποσύνολο των χρεωστικών επιτοκίων, τα οποία έχουν πάντοτε τη μορφή ποσοστού, βάσει της εν λόγω διάταξης: «το επιτόκιο, εκφραζόμενο ως σταθερό ή μεταβλητό ποσοστό». Η υπογράμμιση δική μου. Επομένως, το ως άνω άρθρο 3, στοιχείο ια', πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, αν στη σύμβαση δεν αναγράφονται όλα τα ποσοστά των εφαρμοστέων χρεωστικών επιτοκίων, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι τα επιτόκια αυτά είναι σταθερά μόνο κατά τις περιόδους για τις οποίες καθορίστηκαν, αποκλειστικά με το συγκεκριμένο πάγιο ποσοστό που συμφωνήθηκε κατά τη σύναψη της σύμβασης, σε αντιδιαστολή προς τα ποσοστά που υπολογίζονται, σε συγκεκριμένη στιγμή, μέσω εφαρμογής ενός τύπου ή ενός δείκτη αναφοράς.

²⁰ Στην πράξη, το επιτόκιο υπερημερίας καθορίζεται, κατά κανόνα, από τον νόμο. Στο πλαίσιο αυτό, υπό το πρίσμα του επιδιωκόμενου από την οδηγία σκοπού, ο οποίος συνίσταται στη διασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας των καταναλωτών, σημαντικό παραμένει το να μπορούν οι καταναλωτές να έχουν σαφή εικόνα του επιτοκίου αυτού.

66. Υπό το πρίσμα αυτό, όσον αφορά τον σκοπό που επιδιώκεται με τις απαιτήσεις προσυμβατικής ενημέρωσης του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48, προκύπτει σαφώς από την αιτιολογική σκέψη 18 της οδηγίας αυτής ότι οι εν λόγω απαιτήσεις έχουν σκοπό, μεταξύ άλλων, να εμπνεύσουν εμπιστοσύνη στους καταναλωτές, προβλέποντας «ειδικές διατάξεις για κάθε διαφήμιση σχετική με συμβάσεις πίστωσης καθώς και ορισμένες τυποποιημένες πληροφορίες που πρέπει να παρέχονται στους καταναλωτές ούτως ώστε αυτοί να μπορούν, ειδικότερα, να συγκρίνουν τις διάφορες προσφορές. Οι πληροφορίες αυτές θα πρέπει να παρέχονται κατά τρόπο σαφή, ευσύνοπτο και εμφανή, με τη βοήθεια αντιπροσωπευτικού παραδείγματος»²¹.

67. Συναφώς, πρέπει να σημειωθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης στον τομέα της προστασίας του καταναλωτή δεν πρέπει να ερμηνεύονται με γνώμονα την κατάσταση των εναγόντων στις υπό κρίση υποθέσεις, αλλά με γνώμονα τον μέσο καταναλωτή ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος²². Σχετικά με τη συγκεκριμένη περίπτωση, από την αιτιολογική σκέψη 6 της οδηγίας 2008/48 προκύπτει σαφώς ότι η οδηγία αυτή επιδιώκει την ανάπτυξη μιας διαφανέστερης και αποτελεσματικότερης πιστωτικής αγοράς μέσα στον χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα. Επιπλέον, δεδομένου ότι η νομική βάση που επελέγη για τη θέσπιση της εν λόγω οδηγίας ήταν το άρθρο 95 ΕΚ (νυν άρθρο 114 ΣΛΕΕ) –το οποίο μπορεί να δικαιολογήσει τη λήψη μέτρων εναρμόνισης μόνον αν σκοπούν στη βελτίωση των συνθηκών λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς²³–, συνάγεται ότι η συγκρισιμότητα των προσφορών, την οποία επιδιώκει να διευκολύνει το άρθρο 5 της οδηγίας 2008/48, πρέπει να νοείται με γνώμονα όχι την κατάσταση ενός εγχώριου καταναλωτή, αλλά την κατάσταση ενός Ευρωπαϊού καταναλωτή²⁴.

68. Εν πάση περιπτώσει, είναι βεβαίως αληθές ότι ο μέσος καταναλωτής στερείται της πείρας των ειδικών του χρηματοπιστωτικού τομέα. Μπορεί επομένως ευλόγως να θεωρηθεί ότι ο μέσος καταναλωτής, ο οποίος μπορεί επιπλέον να διαμένει σε άλλο κράτος μέλος, δεν μπορεί να κατανοήσει ευχερώς –και επομένως να συγκρίνει– τα διαφορετικά επιτόκια υπερημερίας που μπορεί να ισχύουν, αν η μόνη πληροφορία που του παρέχεται είναι ο τύπος υπολογισμού που χρησιμοποιείται για τον καθορισμό του επιτοκίου αυτού σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή, ιδίως όταν ο εν λόγω τύπος αφορά εθνικό επιτόκιο, σημείο αναφοράς ή δείκτη αναφοράς. Κατά τη γνώμη μου, ακριβώς προκειμένου να παρέχεται στον Ευρωπαϊό καταναλωτή ένα μέτρο σύγκρισης, η οδηγία 2008/48 προβλέπει ότι κάθε σύμβαση καταναλωτικής πίστης πρέπει να αναφέρει το ισχύον επιτόκιο και όχι απλώς τη μέθοδο υπολογισμού ή προσαρμογής του επιτοκίου αυτού.

69. Υπό τις συνθήκες αυτές, μολονότι η οδηγία θα μπορούσε, αναμφίβολα, να είναι σαφέστερη ως προς το εν λόγω σημείο, φρονώ, ιδίως υπό το πρίσμα του γράμματος του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48, ότι η υποχρέωση να μνημονεύεται το «εφαρμοστέο επιτόκιο υπερημερίας» έχει την έννοια ότι επιβάλλει να αναγράφεται στις

²¹ Η υπογράμμιση δική μου.

²² Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, Profi Credit Polska κ.λπ. (C-84/19, C-222/19 και C-252/19, EU:C:2020:631, σκέψη 74).

²³ Απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2000, Γερμανία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-376/98, EU:C:2000:544, σκέψη 95).

²⁴ Πρβλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Schyns (C-58/18, EU:C:2019:120, σημείο 43) και, κατ' αναλογία, το σκεπτικό του Δικαστηρίου στην απόφαση της 2ας Μαΐου 2019, Fundación Consejo Regulador de la Denominación de Origen Protegida Queso Manchego (C-614/17, EU:C:2019:344, σκέψεις 46 έως 50).

συμβάσεις το ποσοστό που αντιστοιχεί στο επιτόκιο το οποίο θα εφαρμοζόταν σε περίπτωση που ο δανειολήπτης αθετούσε την υποχρέωση καταβολής κατά τη στιγμή της υπογραφής της σύμβασης²⁵.

70. Όσον αφορά το δεύτερο σκέλος του προδικαστικού ερωτήματος, σχετικά με τις ρυθμίσεις για την προσαρμογή του επιτοκίου υπερημερίας, από το γράμμα του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 προκύπτει σαφώς ότι οι ρυθμίσεις αυτές πρέπει επίσης να μνημονεύονται στη σύμβαση πίστωσης.

71. Λαμβανομένων υπόψη των διευκρινίσεων που περιέχονται στις αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως, πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να θεωρηθεί ότι τα προδικαστικά ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου αφορούν τον βαθμό ακρίβειας που πρέπει να έχει η περιλαμβανόμενη στη σύμβαση ενημέρωση σχετικά με το ζήτημα αυτό. Πιο συγκεκριμένα ίσως, το υπό εξέταση ζήτημα αφορά το αν το πιστωτικό ίδρυμα οφείλει, όταν το επιτόκιο βασίζεται σε επιτόκιο αναφοράς, να αναφέρει ποιος, τότε και βάσει ποιων κριτηρίων καθορίζει το επιτόκιο αυτό.

72. Συναφώς, επισημαίνω ότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, ο πιστωτικός φορέας δεν μπορεί να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις ενημέρωσης που επιβάλλει το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48 προβλέποντας ότι η σύμβαση πρέπει απλώς να παραπέμπει στις εφαρμοστέες νομοθετικές διατάξεις²⁶. Ωστόσο, δεν θεωρώ ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας αυτής έχει την έννοια ότι υποχρεώνει τον πιστωτικό φορέα, όταν για τον υπολογισμό του επιτοκίου χρησιμοποιείται επιτόκιο αναφοράς, να εξηγεί τον τρόπο προσαρμογής του εν λόγω επιτοκίου αναφοράς, ή ακόμη και ότι –όταν συντρέχει τέτοια περίπτωση, όπως εν προκειμένω– το χρησιμοποιούμενο επιτόκιο αναφοράς αντιστοιχεί σε επιτόκιο που δημοσιεύεται από την ΕΚΤ.

73. Συνάγω το ανωτέρω συμπέρασμα για τους ακόλουθους λόγους.

74. Πρώτον, αν ένα επιτόκιο υπολογίζεται βάσει ενός μαθηματικού τύπου που περιέχει μια μεταβλητή, η χρησιμοποίηση της μεταβλητής αυτής θα αποτελεί τον τρόπο ή έναν από τους τρόπους προσαρμογής του επιτοκίου. Κατά συνέπεια, αν, όπως στις υπό κρίση υποθέσεις, δεν υπάρχει άλλος τρόπος προσαρμογής του επιτοκίου, αρκεί, για να πληρωθούν οι απαιτήσεις του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48, η σύμβαση να αναφέρει τον τύπο αυτό για τον υπολογισμό του εφαρμοστέου επιτοκίου και, αν η μεταβλητή είναι επιτόκιο αναφοράς, επίσης το ποιος καθορίζει το επιτόκιο αυτό, πού δημοσιεύεται, καθώς και τη συχνότητα δημοσίευσής του.

75. Δεύτερον, επισημαίνω ότι, σε χρόνο μεταγενέστερο των πραγματικών περιστατικών των υπό κρίση υποθέσεων, το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48 τροποποιήθηκε προκειμένου να διευκρινιστεί ότι, όταν μια σύμβαση καταναλωτικής πίστης αναφέρεται σε δείκτη αναφοράς

²⁵ Συναφώς, επισημαίνω ότι το συμπέρασμα αυτό δεν αναιρείται από το ότι ορισμένες συμβάσεις ενδέχεται να έχουν κυμαινόμενα επιτόκια. Αφενός, τούτο δεν εμποδίζει τον προσδιορισμό του ισχύοντος κατά την υπογραφή της σύμβασης βασικού επιτοκίου. Αφετέρου, τα εργαλεία διαχείρισης των συμβάσεων μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διαχείριση οποιασδήποτε επικαιροποίησης των πληροφοριών που παρέχονται στον καταναλωτή.

²⁶ Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 26ης Μαρτίου 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, σκέψη 48).

κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, σημείο 3, του κανονισμού (ΕΕ) 2016/1011²⁷, ο πιστωτικός φορέας ή, κατά περίπτωση, ο μεσίτης πιστώσεων οφείλει να παρέχει στον δανειολήπτη το όνομα του δείκτη αναφοράς και του διαχειριστή του και τις δυνητικές επιπτώσεις για τους καταναλωτές (όπερ περιλαμβάνει, κατά τη γνώμη μου, τη διευκρίνιση της συχνότητας δημοσίευσης του δείκτη αυτού)²⁸. Ωστόσο, δεν απαιτείται να εξηγήει ο πιστωτικός φορέας τον τρόπο καθορισμού του ίδιου του δείκτη αναφοράς.

76. Τέλος, η αναλυτική περιγραφή του τρόπου καθορισμού του επιτοκίου αναφοράς δεν φαίνεται να είναι αναγκαία για την επίτευξη των σκοπών των άρθρων 5 και 10 της οδηγίας και θα μπορούσε μάλιστα να αντιβαίνει στους σκοπούς αυτούς. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι πρόκειται για επιτόκιο αναφοράς που δημοσιεύεται από κεντρική τράπεζα, μπορεί να εξαρτάται, εν μέρει, από μακροοικονομικά δεδομένα και, εν μέρει, από εκτιμήσεις νομισματικής πολιτικής (συμπεριλαμβανομένων, ιδίως, ζητημάτων σταθερότητας των τιμών και πληθωρισμού). Κάθε τυχόν προσπάθεια να εξηγηθεί ο τρόπος προσαρμογής του συντελεστή αυτού θα συνεπαγόταν δυσανάλογη προσπάθεια εκ μέρους του πιστωτικού φορέα σε σύγκριση με τις άλλες πληροφορίες που μνημονεύονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48. Ήδη ο όγκος των πληροφοριών αυτών μπορεί να ενέχει τον κίνδυνο να κατακλύσει τον καταναλωτή με εκτεταμένο φάσμα χρηματοπιστωτικών και οικονομικών πληροφοριών και δεδομένων²⁹. Η εν λόγω υποχρέωση θα μπορούσε να είναι επαχθέστατη για τον πιστωτικό φορέα και είναι αμφίβολο, ελλείψει πολύ σαφούς διατύπωσης που να συνηγορεί υπέρ του αντιθέτου, το αν ο νομοθέτης της ΕΕ είχε καν διανοηθεί να επιβάλλει τέτοια υποχρέωση.

77. Στην υπό κρίση υπόθεση, οι επίμαχες στις υποθέσεις των κύριων δικών ρήτρες διευκρινίζουν ότι το επιτόκιο αναφοράς που χρησιμοποιείται στον τύπο υπολογισμού του επιτοκίου υπερημερίας δημοσιεύεται από την Deutsche Bundesbank και ότι το επιτόκιο αυτό καθορίζεται την 1η Ιανουαρίου και την 1η Ιουλίου κάθε έτους. Δεδομένου ότι πρόκειται για επίσημο επιτόκιο, το οποίο είναι ελεύθερα προσβάσιμο στον ιστότοπο της Deutsche Bundesbank, φρονώ ότι η μνεία αυτή αρκεί για να παράσχει στον μέσο Ευρωπαίο καταναλωτή, ο οποίος πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι ευλόγως ενημερωμένος και προσεκτικός, τη δυνατότητα να αντιληφθεί ποιος, πού και πότε δημοσιεύει το επιτόκιο αυτό.

78. Βεβαίως, στις εν λόγω συμβατικές αναφορές δεν διευκρινίζεται ότι το χρησιμοποιούμενο επιτόκιο αναφοράς αντιστοιχεί σε επιτόκιο που δημοσιεύεται από την ΕΚΤ. Ωστόσο, από κανένα στοιχείο του γράμματος του άρθρου 5 ή του άρθρου 10 της οδηγίας 2008/48 δεν προκύπτει ότι απαιτείται τέτοια μνεία. Επιπλέον, δεν αντιλαμβάνομαι με ποιον τρόπο η πληροφορία αυτή θα μπορούσε να είναι αναγκαία για τη συγκρισιμότητα των προσφορών ούτε με ποιον τρόπο θα βοηθούσε τον καταναλωτή να ενημερωθεί για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του. Αυτό που

²⁷ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/1011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 8ης Ιουνίου 2016, σχετικά με τους δείκτες που χρησιμοποιούνται ως δείκτες αναφοράς σε χρηματοπιστωτικά μέσα και χρηματοπιστωτικές συμβάσεις ή για τη μέτρηση της απόδοσης επενδυτικών κεφαλαίων, και για την τροποποίηση των οδηγιών 2008/48 και 2014/17/ΕΕ και του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 596/2014 (ΕΕ 2016, L 171, σ. 1). Στο άρθρο 3, παράγραφος 1, σημείο 3, του κανονισμού, ο δείκτης αναφοράς ορίζεται ως «οποιοσδήποτε δείκτης σε σχέση με τον οποίο καθορίζεται το καταβλητέο ποσό βάσει ενός χρηματοπιστωτικού μέσου ή μιας χρηματοπιστωτικής σύμβασης ή η αξία ενός χρηματοπιστωτικού μέσου, ή ένας δείκτης που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της απόδοσης ενός επενδυτικού κεφαλαίου με σκοπό την παρακολούθηση της απόδοσης ενός τέτοιου δείκτη ή τον καθορισμό της κατανομής των στοιχείων ενεργητικού ενός χαρτοφυλακίου ή τον υπολογισμό των προμηθειών επί των αποτελεσμάτων».

²⁸ Στις περιπτώσεις επιτοκίου υπερημερίας που υπολογίζεται βάσει δείκτη αναφοράς καθοριζόμενου από κεντρική τράπεζα, η ενημέρωση του καταναλωτή σχετικά με τις ενδεχόμενες συνέπειες του δείκτη αυτού περιλαμβάνει την ενημέρωση του καταναλωτή σχετικά με τον τρόπο κατά τον οποίο διαμορφώνεται ο εν λόγω δείκτης και επομένως σχετικά με τον τύπο υπολογισμού του επιτοκίου υπερημερίας που εμπεριέχει τον δείκτη αυτόν, καθώς και σχετικά με την περιοδικότητα δημοσίευσης του εν λόγω δείκτη, δεδομένου ότι η εν λόγω περιοδικότητα θα κρίνει τη μεταβλητότητα του εφαρμοστέου επιτοκίου.

²⁹ Επιπλέον, τα εθνικά δίκαια καθορίζουν, κατά κανόνα, όπως συμβαίνει στο γερμανικό δίκαιο, το σημείο αναφοράς, τον δείκτη ή τον συντελεστή που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον υπολογισμό ενός επιτοκίου υπερημερίας.

έχει σημασία για τον καταναλωτή είναι να κατανοεί τις συνέπειες της σύμβασης³⁰ και, από την άποψη αυτή, φρονώ ότι αρκεί να γνωρίζει ότι το επιτόκιο που εφαρμόζεται αποτελεί νομικώς έγκυρο επιτόκιο, καθώς και πού μπορεί να ανευρεθεί.

79. Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-33/20, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-155/20 και στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-187/20 ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης πρέπει να παρατίθενται, πρώτον, το ισχύον κατά τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης πίστωσης επιτόκιο υπερημερίας υπό μορφή ποσοστού και, δεύτερον, όταν το επιτόκιο αυτό μπορεί να κυμαίνεται, ο τύπος υπολογισμού που θα χρησιμοποιηθεί εν ευθέτω χρόνω για τον υπολογισμό του εφαρμοστέου επιτοκίου και, σε περίπτωση χρήσης επιτοκίου αναφοράς ή δείκτη αναφοράς ως μεταβλητής, η ημερομηνία δημοσίευσης, καθώς και πού και από ποιον δημοσιεύθηκε.

Γ. Επί του έκτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-187/20

80. Με το έκτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-187/20, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης πρέπει να γνωστοποιούνται οι ουσιώδεις τυπικές προϋποθέσεις για την κίνηση εξωδικαστικής διαδικασίας ή/και μηχανισμού επανόρθωσης ή αν αρκεί η σύμβαση να περιορίζεται σε σχετική παραπομπή σε κανονισμό διαδικασίας που είναι διαθέσιμος στο διαδίκτυο.

81. Κατ' αρχάς, επισημαίνεται ότι, βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48, οι συμβάσεις καταναλωτικής πίστης πρέπει να αναφέρουν «την ύπαρξη ή μη εξωδικαστικών διαδικασιών και μηχανισμών επανόρθωσης υπέρ του καταναλωτή, σε περίπτωση δε που υπάρχουν, τις μεθόδους πρόσβασης σε αυτές». Επομένως, προκειμένου να δοθεί απάντηση στο εν λόγω προδικαστικό ερώτημα, θα πρέπει να προσδιοριστεί η έννοια του κατά την ανωτέρω διάταξη όρου «μ[εθόδους] πρόσβασης [σε] εξωδικαστικ[ές] διαδικασ[ίες] και μηχανισμ[ούς] επανόρθωσης».

82. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, στο μέτρο που οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης δεν παραπέμπουν στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας και του πεδίου εφαρμογής τους, πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο αυτοτελή και ομοιόμορφο σε ολόκληρη την Ένωση. Η εν λόγω ερμηνεία πρέπει να λαμβάνει υπόψη όχι μόνον το γράμμα των διατάξεων αυτών, αλλά και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται και τον σκοπό που επιδιώκει η οικεία κανονιστική ρύθμιση³¹. Δεδομένου ότι η οδηγία 2008/48 δεν παραπέμπει στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας του όρου μέθοδοι πρόσβασης σε εξωδικαστικές διαδικασίες και μηχανισμούς επανόρθωσης, πρέπει να θεωρηθεί ότι πρόκειται για αυτοτελή έννοια του δικαίου της ΕΕ και, ως εκ τούτου, ερμηνευτέα κατά τρόπο ομοιόμορφο σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

83. Συναφώς, επισημαίνω, αφενός, ότι οι μέθοδοι πρόσβασης που πρέπει, κατά το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48, να μνημονεύονται στη σύμβαση είναι αυτές που αφορούν «εξωδικαστικές διαδικασίες και μηχανισμούς επανόρθωσης», στους οποίους περιλαμβάνονται όχι μόνον οι εσωτερικές εξωδικαστικές διαδικασίες αλλά και οι διαδικασίες που

³⁰ Απόφαση της 3ης Σεπτεμβρίου 2020, Profi Credit Polska κ.λπ. (C-84/19, C-222/19 και C-252/19, EU:C:2020:631, σκέψη 75).

³¹ Απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 2020, Möbel Kraft (C-529/19, EU:C:2020:846, σκέψη 21). Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο καθόσον, στους τομείς που καλύπτει, η οδηγία 2008/48 επιφέρει πλήρη εναρμόνιση.

μπορούν να διεξάγονται ενώπιον διακριτού φορέα³². Αφετέρου, όπως φαίνεται να συμβαίνει στην περίπτωση της εξωδικαστικής διαδικασίας ενώπιον του διαμεσολαβητή των ιδιωτικών τραπεζών της Γερμανίας, η εξωδικαστική διαδικασία και ο μηχανισμός επανόρθωσης που προβλέπονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48 μπορεί να υπόκεινται σε ειδικές προϋποθέσεις παραδεκτού, καθώς και να δύνανται να τροποποιηθούν από τον αρμόδιο φορέα.

84. Ωστόσο, αντιθέτως προς όσα υποστήριξαν ορισμένοι από τους μετέχοντες στη διαδικασία, τα γεγονότα αυτά και μόνον δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την ερμηνεία του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48 υπό την έννοια ότι μια σύμβαση θα μπορούσε, για τα ζητήματα αυτά, να περιορίζεται σε παραπομπή σε ιστοσελίδα για τον λόγο, κατ' ουσίαν, ότι θα ήταν διαφορετικά αδύνατον να γίνει διαχείριση πιθανών αλλαγών στον εφαρμοστέο κανονισμό διαδικασίας. Βεβαίως, το να απαιτείται από τους πιστωτικούς φορείς να περιλαμβάνουν στη σύμβαση άλλες πληροφορίες πέραν της διεύθυνσης ενός ιστοτόπου που έχει ως αντικείμενο τις διαδικασίες αυτές θα συνεπάγεται, κατ' ανάγκην, ότι, σε περίπτωση τροποποίησης του καταλόγου των διαθέσιμων εξωδικαστικών διαδικασιών ή μηχανισμών επανόρθωσης ή των ρυθμίσεων που διέπουν την άσκηση μέσω έννομης προστασίας ενώπιον ενός από τα αρμόδια όργανα, το περιεχόμενο της σύμβασης θα χρήζει επικαιροποίησης. Πράγματι, θα αντέβαινε στους σκοπούς της οδηγίας 2008/48 να ερμηνευθεί το εν λόγω άρθρο 10 υπό την έννοια ότι δεν επιβάλλει στον πιστωτικό φορέα την υποχρέωση να προβεί σε τέτοια επικαιροποίηση, δεδομένου ότι, όπως εξήγησα, οι πληροφορίες που μνημονεύονται στη διάταξη αυτή είναι αυτές που έχουν κριθεί από τον νομοθέτη της Ένωσης ως πιθανώς απαραίτητες για την εκτέλεση της σύμβασης³³.

85. Ωστόσο, η εν λόγω υποχρέωση επικαιροποίησης δεν συνιστά δυσανάλογο βάρος για τους πιστωτικούς φορείς. Αφενός, η ανάπτυξη των εργαλείων διαχείρισης συμβάσεων κατά τη διάρκεια των τελευταίων είκοσι ετών έχει καταστήσει την παρακολούθηση των συμβάσεων πολύ απλούστερη και φθηνότερη για τον πιστωτικό φορέα. Αφετέρου, η υλοποίηση της επικαιροποίησης αυτής δεν παρουσιάζει καμία νομική δυσχέρεια. Πράγματι, οι ρήτρες που απλώς επισημαίνουν την ύπαρξη ή μη διαθέσιμων στον καταναλωτή εξωδικαστικών διαδικασιών και μηχανισμών επανόρθωσης, καθώς και τις μεθόδους πρόσβασης στις εν λόγω διαδικασίες και στους εν λόγω μηχανισμούς, έχουν πληροφοριακό και όχι κανονιστικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι δεν καθορίζουν την έκταση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών. Κατά συνέπεια, η επικαιροποίηση των πληροφοριών αυτών δεν συνιστά τροποποίηση της σύμβασης, στην οποία, παραδείγματος χάριν, θα μπορούσε να εναντιωθεί ο καταναλωτής.

86. Εν πάση περιπτώσει, επισημαίνεται ότι το άρθρο 10, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48 ορίζει ότι οι καταναλωτές πρέπει να *λαμβάνουν* αντίτυπο της σύμβασης πίστωσης. Πράγματι, η χρήση του όρου «λαμβάνουν» συνεπάγεται ότι ο καταναλωτής δεν χρειάζεται να αναζητήσει διαδικτυακό σύνδεσμο ή να προβεί σε οποιαδήποτε ενέργεια για να αποκτήσει πρόσβαση στους όρους της σύμβασης³⁴. Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι

³² Βλ., υπό την έννοια αυτή, άρθρο 24 της οδηγίας 2008/48: «ζητώντας, ενδεχομένως, βοήθεια από υφιστάμενα όργανα» (Η υπογράμμιση δική μου).

³³ Όπως εξέθεσα, από το γεγονός ότι η οδηγία προβλέπει υποχρεώσεις ενημέρωσης σε διάφορα διακριτά στάδια της σχετικής με τη σύμβαση διαδικασίας και ότι ορισμένες από τις μνημονευόμενες πληροφορίες δεν συνδέονται άμεσα με τη σύμβαση, όπως αυτές που αφορούν την ύπαρξη εξωδικαστικών διαδικασιών, συνάγεται ότι το άρθρο 10 της οδηγίας 2008/48 αποσκοπεί, τουλάχιστον εν μέρει, στο να αποτελεί η σύμβαση ένα έγγραφο στο οποίο ο καταναλωτής θα μπορεί να ανατρέχει κατά τη διάρκεια της εκτέλεσής της, σε περίπτωση που έχει απορίες.

³⁴ Απόφαση της 5ης Ιουλίου 2012, Content Services (C-49/11, EU:C:2012:419, σκέψεις 36 και 37).

οι πιστωτικοί φορείς εκπληρώνουν την υποχρέωση ενημέρωσης που υπέχουν από το άρθρο 10 της οδηγίας 2008/48 όταν περιορίζονται να αναφέρουν, στη σύμβαση, το πού μπορούν να ανευρεθούν οι σχετικές πληροφορίες³⁵.

87. Στο μέτρο που το αιτούν δικαστήριο φαίνεται να τελεί σε γνώση των ανωτέρω, εκτιμώ ότι τα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου πρέπει να νοηθούν υπό την έννοια ότι αφορούν ειδικότερα το ζήτημα τι εννοεί το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48 με τον όρο «μέθοδοι πρόσβασης» και, εκ νέου, ποιος είναι ο απαιτούμενος βαθμός ακρίβειας των σχετικών πληροφοριών που περιέχονται στη σύμβαση.

88. Συναφώς, υπενθυμίζω εκ νέου ότι, κατά πάγια νομολογία, για την ερμηνεία διάταξης του δικαίου της Ένωσης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τόσο το γράμμα όσο και ο σκοπός της διάταξης αυτής, καθώς και το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η ρύθμιση της οποίας αποτελεί μέρος³⁶.

89. Όσον αφορά το γράμμα του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48, από τη διατύπωση που επέλεξε ο νομοθέτης, ήτοι στα γερμανικά, τη διατύπωση «die Voraussetzungen für diesen Zugang» [στα αγγλικά «methods for having access» ή στα γαλλικά «modalités d'accès à ces dernières» (στα ελληνικά «τις μεθόδους πρόσβασης σε αυτές»³⁷)] συνάγεται ότι η ενημέρωση που πρέπει να παρέχεται στους καταναλωτές δεν περιορίζεται απλώς και μόνο στη μνεία των διαφόρων υφιστάμενων διαδικασιών. Ωστόσο, επισημαίνω ακόμη ότι οι ίδιοι αυτοί όροι αναφέρονται μόνο στην «πρόσβαση» στις διαδικασίες αυτές και όχι στον τρόπο διεξαγωγής τους. Δεν επιτάσσουν τέτοιου βαθμού ακρίβεια ώστε ο πιστωτικός φορέας να πρέπει να επαναλαμβάνει αυτούσιο το σύνολο των εφαρμοστέων διαδικαστικών κανόνων στα συμβατικά έγγραφα που παρέχει στον καταναλωτή.

90. Φρονώ ότι τούτο επιβεβαιώνεται από το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η διάταξη αυτή, στο μέτρο που το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48 διευκρινίζει, στην αρχή του, ότι οι πληροφορίες πρέπει να μνημονεύονται με τρόπο σαφή και ευσύνοπτο, όπερ συνεπάγεται ότι πρέπει να γίνεται μνεία μόνο των ουσιωδών πληροφοριών.

91. Τέλος, όσον αφορά τον επιδιωκόμενο από το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48 σκοπό, επισημαίνω ότι η ύπαρξη «εξωδικαστικών διαδικασιών και μηχανισμών επανόρθωσης υπέρ του καταναλωτή, σε περίπτωση δε που υπάρχουν, [οι μέθοδοι] πρόσβασης σε αυτές» δεν περιλαμβάνεται μεταξύ των πληροφοριών που το άρθρο 5 της οδηγίας 2008/48 απαιτεί να παρέχονται στους καταναλωτές κατά το προσυμβατικό στάδιο. Κατά συνέπεια, είναι προφανές ότι ο νομοθέτης της Ένωσης έκρινε ότι οι πληροφορίες αυτές είναι ουσιώδεις όχι για τη σύγκριση προσφορών αλλά για την επίλυση προβλημάτων που μπορεί να ανακύψουν κατά την

³⁵ Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις της 21ης Μαρτίου 2013, RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180, σκέψη 50), και της 26ης Μαρτίου 2020, Kreissparkasse Saarlouis (C-66/19, EU:C:2020:242, σκέψεις 46 έως 49).

³⁶ Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 12ης Ιουνίου 2014, Lukoyl Neftohim Burgas (C-330/13, EU:C:2014:1757, σκέψη 59), ή της 27ης Μαρτίου 2019, slewo (C-681/17, EU:C:2019:255, σκέψη 31).

³⁷ Είναι αληθές ότι η ύπαρξη εξωδικαστικών διαδικασιών ή μηχανισμών επανόρθωσης μνημονεύεται στο παράρτημα II της οδηγίας 2008/48 μεταξύ των στοιχείων που πρέπει να περιλαμβάνονται στις «Τυποποιημένες Ευρωπαϊκές Πληροφορίες Καταναλωτικής Πίστης», οι οποίες πρέπει να γνωστοποιούνται κατά το προσυμβατικό στάδιο. Ωστόσο, επισημαίνω ότι, βάσει του άρθρου 5, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας, από τη χρήση του εγγράφου αυτού τεκμαίρεται ότι ο πιστωτικός φορέας έχει τηρήσει όχι μόνον τις απαιτήσεις ενημέρωσης που προβλέπονται στην οδηγία αυτή, αλλά και τις απαιτήσεις της οδηγίας 2002/65. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, περίπτωση 4, στοιχείο α', της δεύτερης οδηγίας απαιτεί οι σχετικές πληροφορίες να παρέχονται πριν από τη σύναψη της εξ αποστάσεως σύμβασης. Συνάγω επομένως ότι οι πληροφορίες αυτές δεν χρειάζεται να παρατίθενται στο εν λόγω έγγραφο εκτός εάν η επίμαχη σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της δεύτερης αυτής οδηγίας.

εκτέλεση της σύμβασης³⁸. Επομένως, ο επιδιωκόμενος από τη διάταξη αυτή σκοπός είναι να παρακινήσει τον καταναλωτή να κάνει χρήση των εν λόγω διαδικασιών. Όλα τα ανωτέρω στοιχεία συνεπάγονται, κατά τη γνώμη μου, ότι οι παρεχόμενες πληροφορίες αρκούν για να αποφευχθεί οποιαδήποτε απογοήτευση συναφώς.

92. Μπορεί να συναχθεί, επομένως, ότι η ενημέρωση σχετικά με τις μεθόδους πρόσβασης σε οποιαδήποτε εφαρμοζόμενη εξωδικαστική διαδικασία ή σε μηχανισμό επανόρθωσης, που πρέπει να περιλαμβάνεται στη σύμβαση βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48, περιορίζεται στο μέτρο που είναι αναγκαίο για να διασφαλιστεί, αφενός, ότι ο δανειολήπτης θα μπορεί να αποφασίσει, έχοντας πλήρη γνώση των πραγματικών περιστάσεων, κατά πόσον είναι σκόπιμο για τον ίδιο να χρησιμοποιήσει μία από τις διαδικασίες αυτές και, αφετέρου, ότι θα μπορεί να υποβάλει τέτοια καταγγελία ή προσφυγή χωρίς να ανησυχεί ότι θα στερηθεί οριστικά τη δυνατότητα να προβάλει τα δικαιώματά του.

93. Η τελευταία αυτή πτυχή φρονώ ότι είναι κατά μείζονα λόγο σημαντική καθόσον το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48 αναφέρεται σε κάθε εξωδικαστική διαδικασία ή μηχανισμό επανόρθωσης, ανεξαρτήτως του προαιρετικού ή υποχρεωτικού χαρακτήρα τους. Ωστόσο, φρονώ ότι ο εν λόγω σκοπός δεν συνεπάγεται ότι απαιτείται αναλυτική απαρίθμηση των εφαρμοστέων διαδικαστικών κανόνων, μεταξύ άλλων επί του παραδεκτού, υπό την προϋπόθεση η μη τήρησή τους δεν στερεί οριστικά από τον καταναλωτή τη δυνατότητα να ασκήσει τα δικαιώματά του.

94. Πιο συγκεκριμένα, από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η σύμβαση καταναλωτικής πίστης πρέπει να μνημονεύει τα ακόλουθα στοιχεία:

- όλες τις εξωδικαστικές διαδικασίες ή τις διαδικασίες επανόρθωσης που έχει στη διάθεσή του ο καταναλωτής (και όχι μόνον τις σιωπηρά προτιμώμενες από τον πιστωτικό φορέα), εξαιρουμένων των *ad hoc* διαδικασιών·
- κατά περίπτωση, το κόστος τους (και, ενδεχομένως, την ανάγκη εκπροσώπησης)³⁹·
- κατά πόσον η καταγγελία ή προσφυγή πρέπει να υποβάλλεται υπό έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή·
- την ταχυδρομική ή ηλεκτρονική διεύθυνση στην οποία πρέπει να υποβληθεί η εν λόγω καταγγελία ή προσφυγή·

³⁸ Πρβλ. αιτιολογική σκέψη 47 της οδηγίας 2013/11/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 21ης Μαΐου 2013, για την εναλλακτική επίλυση καταναλωτικών διαφορών και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2006/2004 και της οδηγίας 2009/22/ΕΚ (οδηγία ΕΕΚΔ) (ΕΕ 2013, L 165, σ. 63). Δεν είμαι απολύτως πεπεισμένος ότι, όπως θα μπορούσε να προκύψει από μια επιφανειακή ανάγνωση της σκέψης 34 της απόφασης της 25ης Ιουνίου 2020, *Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände* (C-380/19, EU:C:2020:498), η ύπαρξη ενός ή περισσότερων εξωδικαστικών διαδικασιών ή μηχανισμών επανόρθωσης έχει θεμελιώδη σημασία για τον καταναλωτή στο πλαίσιο της απόφασής του να συνάψει μια σύμβαση. Βεβαίως, αν επιτρεπόταν στα κράτη μέλη να επιβάλλουν υποχρεωτικές δαπανηρές διαδικασίες προ της ασκήσεως ένδικου βοηθήματος, η ενημέρωση σχετικά με την ύπαρξη τέτοιας διαδικασίας θα μπορούσε να αποθαρρύνει τον εν λόγω καταναλωτή από το να υπογράψει τη σύμβαση. Ωστόσο, όπως είχε ήδη την ευκαιρία να επισημάνει το Δικαστήριο, προκειμένου να συμμορφωθούν με την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, τα κράτη μέλη πρέπει να προβλέπουν ότι οι υποχρεωτικές διαδικασίες εναλλακτικής επίλυσης διαφορών πρέπει να μη συνεπάγονται δαπάνες ή να συνεπάγονται χαμηλές μόνο δαπάνες. Βλ. απόφαση της 14ης Ιουνίου 2017, *Menini και Rampanelli* (C-75/16, EU:C:2017:457, σκέψη 61).

³⁹ Υπενθυμίζω, ωστόσο, ότι, ως προς τις διαδικασίες της οδηγίας 2013/11, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι δεν μπορεί να απαιτείται από τους καταναλωτές να εκπροσωπούνται από δικηγόρο. Βλ. απόφαση της 14ης Ιουνίου 2017, *Menini και Rampanelli* (C-75/16, EU:C:2017:457, σκέψη 64). Ωστόσο, αφενός, η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται σε όλες τις εξωδικαστικές διαδικασίες που αναφέρονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48. Αφετέρου, για ορισμένες διαδικασίες μπορεί να απαιτείται εκπροσώπηση από μη δικηγόρους, όπως από ένωση καταναλωτών.

- τις τυπικές προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται, μόνον όμως εφόσον η μη τήρησή τους ενδέχεται να έχει ως συνέπεια την οριστική απόρριψη της καταγγελίας, χωρίς δυνατότητα θεραπείας.

95. Το ανωτέρω συμπέρασμα δεν κλονίζεται, κατά τη γνώμη μου, από την οδηγία 2013/11. Βεβαίως, η οδηγία αυτή απλώς προβλέπει, στο άρθρο 13, παράγραφος 2, ότι οι έμποροι, όποιοι και αν είναι αυτοί, πρέπει να αναγράφουν στον ιστότοπό τους, αν υπάρχει, και, αν συντρέχει περίπτωση, στους γενικούς όρους και προϋποθέσεις των συμβάσεων πώλησης ή παροχής υπηρεσιών μεταξύ του εμπόρου και του καταναλωτή, τον κύριο φορέα ή φορείς εναλλακτικής επίλυσης διαφορών (ΕΕΔ) από τους οποίους καλύπτονται οι εν λόγω έμποροι, όταν οι έμποροι αυτοί αναλαμβάνουν τη δέσμευση ή είναι υποχρεωμένοι να χρησιμοποιούν τους φορείς αυτούς για την επίλυση διαφορών με καταναλωτές, καθώς και τη διεύθυνση του ιστοτόπου τους. Ωστόσο, το άρθρο 3 παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας διευκρινίζει ότι οι διατάξεις της οδηγίας αυτής υπερισχύουν μόνον εφόσον διάταξη της εν λόγω οδηγίας *συγκρούεται* με διάταξη άλλης νομοθετικής πράξης της Ένωσης που σχετίζεται με διαδικασίες εξωδικαστικής προσφυγής τις οποίες κινεί καταναλωτής κατά εμπόρου. Δεδομένου ότι η οδηγία 2013/11 προβαίνει σε ελάχιστη εναρμόνιση⁴⁰, για να συγκρούεται με άλλη οδηγία, η οδηγία 2013/11 θα πρέπει να επιβάλλει αυστηρότερο κανόνα από την άλλη οδηγία.⁴¹ Στην προκειμένη περίπτωση, αφ' ης στιγμής η οδηγία 2008/48 προβλέπει σαφώς αυστηρότερες απαιτήσεις ενημέρωσης σε σύγκριση με την οδηγία 2013/11 –και όχι το αντίστροφο–⁴², δεν υπάρχει λόγος να θεωρηθεί ως υπερισχύουσα η υποχρέωση ενημέρωσης που προβλέπεται στο άρθρο 13, παράγραφος 2, της οδηγίας 2013/11 έναντι των απαιτήσεων του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48⁴³.

96. Στην κύρια δίκη στο πλαίσιο της υπόθεσης C-187/20, οι επίμαχες συμβάσεις καταναλωτικής πίστης μνημονεύουν τη δυνατότητα υποβολής καταγγελίας ενώπιον του διαμεσολαβητή των ιδιωτικών τραπεζών. Αναφέρουν επίσης ότι οι διαδικαστικοί κανόνες που διέπουν την εξέταση των καταγγελιών των πελατών στον γερμανικό τραπεζικό κλάδο είναι διαθέσιμοι κατόπιν αίτησης ή μπορούν να ανευρεθούν στο διαδίκτυο και ότι οι καταγγελίες πρέπει να αποστέλλονται γραπτώς στην αναγραφόμενη διεύθυνση.

97. Κατά τη γνώμη μου, οι εν λόγω πληροφορίες πρέπει να θεωρηθεί ότι αρκούν για την πλήρωση των απαιτήσεων του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48, υπό την προϋπόθεση, πρώτον, ότι δεν υφίστανται άλλες εξωδικαστικές διαδικασίες ή μηχανισμοί επανόρθωσης που να έχουν εφαρμογή στην εν λόγω κατηγορία συμβάσεων, δεύτερον, ότι η διαδικασία καταγγελίας ενώπιον του διαμεσολαβητή των ιδιωτικών τραπεζών είναι δωρεάν και δεν απαιτεί νομική εκπροσώπηση και, τρίτον, ότι δεν υφίστανται άλλες τυπικές προϋποθέσεις για την υποβολή καταγγελίας ενώπιον του οργάνου αυτού, πέραν της αποστολής γραπτής καταγγελίας στην αναγραφόμενη διεύθυνση, η μη τήρηση των οποίων θα μπορούσε να εμποδίσει οριστικά την πρόσβαση του αιτούντος στη συγκεκριμένη αυτή διαδικασία.

⁴⁰ Βλ. άρθρο 2, παράγραφος 3, της οδηγίας 2013/11.

⁴¹ Βλ., κατ' αναλογία, γνωμοδότηση 1/03 (νέα Σύμβαση του Λουγκάνο), της 7ης Φεβρουαρίου 2006 (ΕU:C:2006:81, σκέψη 127).

⁴² Προφανώς τούτο οφείλεται στο ότι η οδηγία 2013/11 εφαρμόζεται σε κάθε είδος συναλλαγής.

⁴³ Τούτο πιθανότατα καθιστά σαφή τον λόγο για τον οποίο, μολοντί η οδηγία 2013/11 είναι μεταγενέστερη της οδηγίας 2008/48, ο νομοθέτης δεν έκρινε αναγκαίο να τροποποιήσει την οδηγία 2008/48. Τούτου λεχθέντος, επισημαίνω ότι το πεδίο εφαρμογής της κάθε αίτησης ενημέρωσης είναι διαφορετικό. Συγκεκριμένα, η προβλεπόμενη στην οδηγία 2013/11 υποχρέωση ενημέρωσης αφορά μόνον, όπως διευκρινίζεται στο άρθρο της 2, παράγραφος 1, τις εξωδικαστικές διαδικασίες ή τους μηχανισμούς επανόρθωσης ενώπιον ενός διαρκούς φορέα επίλυσης διαφορών. Επιπλέον, η οδηγία 2008/48 αφορά μόνον την πώληση υπηρεσιών καταναλωτικής πίστης, ενώ η οδηγία 2013/11 αφορά κάθε εμπορική συναλλαγή.

98. Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο έκτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-187/20 ότι το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης πρέπει να παρατίθενται όλες οι διαθέσιμες στους καταναλωτές εξωδικαστικές διαδικασίες καταγγελίας ή επανόρθωσης και, κατά περίπτωση, το κόστος εκάστης διαδικασίας, κατά πόσον η καταγγελία ή προσφυγή πρέπει να υποβάλλεται σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή, η ταχυδρομική ή ηλεκτρονική διεύθυνση στην οποία πρέπει να απευθύνεται η εν λόγω καταγγελία ή προσφυγή, καθώς και οι τυπικές προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται, εφόσον η μη τήρησή τους ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια κάθε δυνατότητας του καταναλωτή να προβάλει τα δικαιώματά του.

Δ. Επί του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-155/20 και επί του έβδομου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-187/20

99. Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-155/20 και με το έβδομο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-187/20, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι ο πιστωτικός φορέας μπορεί να προβάλει ένσταση αποδυνάμωσης δικαιώματος όταν ο καταναλωτής ασκεί το δικαίωμα υπαναχώρησης πολύ μετά την παρέλευση της προβλεπόμενης στο άρθρο 14, παράγραφος 1, στοιχείο α', προθεσμίας των δεκατεσσάρων ημερών από τη σύναψη της σύμβασης, λόγω μη παροχής, στη σύμβαση ή μεταγενέστερα, οποιασδήποτε από τις πληροφορίες που μνημονεύονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί επίσης να διευκρινιστεί αν, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο ερώτημα αυτό, το γεγονός ότι ο δανειολήπτης δεν γνώριζε ότι το δικαίωμά του για υπαναχώρηση εξακολουθούσε να υφίσταται πέραν της προβλεπόμενης στο άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48 προθεσμίας των δεκατεσσάρων ημερών είναι ικανό να εμποδίσει την προβολή της εν λόγω ένστασης αποδυνάμωσης δικαιώματος.

100. Αφετηρία αποτελεί, εν προκειμένω, η διατύπωση του άρθρου 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48, το οποίο προβλέπει ότι «[ο] καταναλωτής διαθέτει προθεσμία δεκατεσσάρων ημερολογιακών ημερών για να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση πίστωσης χωρίς να αναφέρει τους λόγους». Κατά τη δεύτερη περίοδο της διάταξης αυτής, η προθεσμία αυτή αρχίζει είτε, όπως αναφέρεται στο στοιχείο α', από την ημέρα σύναψης της σύμβασης πίστωσης είτε, όπως αναφέρεται στο στοιχείο β', από την ημέρα κατά την οποία ο καταναλωτής «παραλαμβάνει τους όρους της σύμβασης και τις πληροφορίες κατά το άρθρο 10, εάν η ημέρα αυτή είναι μεταγενέστερη».

101. Αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η Επιτροπή, το ζήτημα της ύπαρξης ενδεχόμενης προθεσμίας δεν καταλείπεται στην εξουσία εκτιμήσεως των κρατών μελών, αλλά, αντιθέτως, ανήκει στους εναρμονισμένους από την οδηγία 2008/48 τομείς. Πράγματι, φρονώ ότι, αν επιτρεπόταν στα κράτη μέλη να καθορίζουν τη διάρκεια της προθεσμίας αυτής στο δικό τους εθνικό δίκαιο, θα μπορούσαν να διακυβεύσουν την εναρμόνιση την οποία επιφέρει το άρθρο 14, παράγραφος 1, στοιχείο α', στηριζόμενα στις διατάξεις του άρθρου 14, παράγραφος 1, στοιχείο β', όσον αφορά την προθεσμία άσκησης του δικαιώματος υπαναχώρησης. Είναι προφανές ότι, παραλείποντας να προβλέψει χρονικό όριο για τον κανόνα αυτόν, ο νομοθέτης της Ένωσης σκοπίμως επιδίωξε να παράσχει στους καταναλωτές τη δυνατότητα υπαναχώρησης ενόσω δεν έχουν λάβει όλες τις πληροφορίες, ανεξαρτήτως της φύσης (και, επομένως, της οικονομικής σημασίας) των παραλειφθεισών πληροφοριών.

102. Υπό τις συνθήκες αυτές, η απουσία προθεσμίας είναι ακριβώς το αποτέλεσμα στο οποίο απέβλεπε ο νομοθέτης της Ένωσης, προκειμένου να επιβάλλεται κύρωση στους πιστωτικούς φορείς που δεν τηρούν τις υποχρεώσεις ενημέρωσης τις οποίες υπέχουν από το άρθρο 10 της οδηγίας αυτής. Πρόκειται, επομένως, για κύρωση συμπληρωματική της κύρωσης την οποία τα κράτη μέλη οφείλουν να προβλέπουν βάσει του άρθρου 23 της εν λόγω οδηγίας, αλλά ως προς την οποία δεν έχουν καμία διακριτική ευχέρεια.

103. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το ότι οι πιστωτικοί φορείς δεν μπορούν να στηρίζονται σε χρονικό όριο πρέπει να θεωρηθεί ως πτυχή των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης που καταλαμβάνεται από την πλήρη εναρμόνιση που πραγματοποιείται με την οδηγία αυτή.

104. Με άλλα λόγια, το συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο φαίνεται αναγκαστικά να υπονοεί ότι ο πιστωτικός φορέας δεν μπορεί να επικαλεστεί τον βαθμό γνώσης τον οποίον είχε στην πραγματικότητα ο καταναλωτής προκειμένου να δικαιολογήσει τη δική του μη συμμόρφωση προς τις απαιτήσεις ενημέρωσης που προβλέπει το άρθρο 10 της οδηγίας αυτής.

105. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο καθόσον, αν συγκριθούν οι διατάξεις της οδηγίας αυτής με τις διατάξεις άλλων οδηγιών που προβλέπουν δικαίωμα υπαναχώρησης υπέρ του καταναλωτή, διαπιστώνεται ότι, οσάκις ο νομοθέτης της Ένωσης είχε τη βούληση να παράσχει σε επαγγελματία έμπορο τη δυνατότητα να επικαλεστεί προθεσμία, ανέφερε τούτο ρητώς, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, στην περίπτωση του άρθρου 10, παράγραφος 1, της οδηγίας 2011/83/ΕΕ⁴⁴. Μολονότι η οδηγία αυτή είναι μεταγενέστερη της οδηγίας 2008/48, ήταν επιλογή του νομοθέτη της Ένωσης να μην τροποποιήσει την οδηγία 2008/48 προκειμένου να υιοθετήσει παρόμοια λύση.

106. Τούτου λεχθέντος, επισημαίνω ότι το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48 καθιερώνει [στην απόδοσή του στην αγγλική γλώσσα] δικαίωμα για «withdrawal» και όχι δικαίωμα για «cancellation»⁴⁵. Επομένως, δεδομένου ότι η εκτέλεση μιας σύμβασης αποτελεί τον φυσιολογικό τρόπο τερματισμού μιας συμβατικής ενοχής του είδους αυτού, συνάγω το συμπέρασμα ότι το άρθρο 14, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας έχει την έννοια ότι το δικαίωμα υπαναχώρησης που προβλέπεται στη διάταξη αυτή δεν μπορεί πλέον να ασκηθεί μετά την πλήρη εκτέλεση της σύμβασης πίστωσης από αμφότερα τα συμβαλλόμενα μέρη.

107. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται από την αιτιολογική σκέψη 34 της οδηγίας 2008/48, η οποία διευκρινίζει ότι η οδηγία αυτή καθιέρωσε δικαίωμα υπαναχώρησης υπό συνθήκες παρεμφερείς με εκείνες που προβλέπονται από την οδηγία 2002/65, της οποίας το άρθρο 6, παράγραφος 2, στοιχείο γ', διευκρινίζει ότι το δικαίωμα υπαναχώρησης που καθιερώνει δεν

⁴⁴ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2011, σχετικά με τα δικαιώματα των καταναλωτών, την τροποποίηση της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου και της οδηγίας 1999/44/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και την κατάργηση της οδηγίας 85/577/ΕΟΚ του Συμβουλίου και της οδηγίας 97/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ 2011, L 304, σ. 64).

⁴⁵ Για παράδειγμα, το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 90/619/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 8ης Νοεμβρίου 1990, για το συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων σχετικά με την πρωτασφάλιση ζωής και τη θέσπιση διατάξεων που σκοπό έχουν να διευκολύνουν την πραγματική άσκηση της ελεύθερης παροχής των υπηρεσιών καθώς και για την τροποποίηση της οδηγίας 79/267/ΕΟΚ (ΕΕ 1990, L 330, σ. 50), το οποίο αφορούσαν οι αποφάσεις της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Endress (C-209/12, ΕΥ:C:2013:864), και της 19ης Δεκεμβρίου 2019, Rust-Hackner και Gmoser (C-355/18 και C-356/18, ΕΥ:C:2019:1123), προβλέπει δικαίωμα για «cancellation» [αποδιδόμενο επίσης ως «υπαναχώρηση» στην απόδοση της εν λόγω οδηγίας στην ελληνική γλώσσα]. Το ίδιο ισχύει και για το άρθρο 5 της οδηγίας 85/577/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 20ής Δεκεμβρίου 1985, για την προστασία των καταναλωτών κατά τη σύναψη συμβάσεων εκτός εμπορικού καταστήματος (ΕΕ 1985, L 372, σ. 31), το οποίο αφορούσε η απόφαση της 10ης Απριλίου 2008, Hamilton (C-412/06, ΕΥ:C:2008:215) [και εδώ η απόδοση της εν λόγω οδηγίας στην ελληνική γλώσσα χρησιμοποιεί τον όρο «υπαναχώρηση»]. Η οδηγία αυτή καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από την οδηγία 2011/83, η οποία υιοθετεί διαφορετική λύση, δεδομένου ότι προβλέπει πλέον δικαίωμα για «withdrawals», θέτοντας, ταυτοχρόνως, ρητώς ορισμένη προθεσμία.

εφαρμόζεται στις «συμβάσεις των οποίων η εκτέλεση έχει ολοκληρωθεί πλήρως και από τα δύο μέρη με ρητή αίτηση του καταναλωτή προτού ασκήσει ο καταναλωτής το δικαίωμα υπαναχώρησης»⁴⁶.

108. Αφετέρου, υπενθυμίζω ότι οι υποχρεώσεις ενημέρωσης του άρθρου 10 της οδηγίας 2008/48 αποσκοπούν στο να παρασχεθεί στον καταναλωτή η δυνατότητα να γνωρίζει την έκταση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών του κατά την εκτέλεση της σύμβασης. Ως εκ τούτου, οι υποχρεώσεις αυτές είναι πλέον άνευ αξίας αφ' ης στιγμής η σύμβαση έχει εκτελεστεί πλήρως. Κατά συνέπεια, δεν φαίνεται να είναι αναγκαίο για την επίτευξη των επιδιωκόμενων από τη διάταξη αυτή σκοπών το να παρέχεται στους καταναλωτές η δυνατότητα να ασκήσουν το δικαίωμα υπαναχώρησης αφ' ης στιγμής η σύμβαση έχει, στην πραγματικότητα, ήδη εκτελεστεί.

109. Υπό τις συνθήκες αυτές, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-155/20 και στο έβδομο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-187/20 ότι το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι ο πιστωτικός φορέας δεν μπορεί να εμποδίσει τον καταναλωτή να ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης εφόσον δεν έχουν ακόμη παρασχεθεί με τη σύμβαση πίστωσης όλες οι πληροφορίες που μνημονεύονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής. Ωστόσο, το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί πλέον να ασκηθεί αφ' ης στιγμής έχουν εκπληρωθεί πλήρως όλες οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη σύμβαση.

E. Επί του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-155/20 και επί του όγδοου προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-187/20

110. Με το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-155/20 και με το όγδοο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-187/20, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν ο πιστωτικός φορέας μπορεί να επικαλεστεί την αρχή της απαγόρευσης της κατάχρησης δικαιώματος προκειμένου να εμποδίσει τον καταναλωτή να ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης δυνάμει του άρθρου 14, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 2008/48, όταν έχει παρέλθει μεγάλο χρονικό διάστημα από τη σύναψη της σύμβασης.

111. Κατ' αρχάς, πρέπει να επισημανθεί ότι η οδηγία 2008/48 δεν περιέχει κανόνες σχετικά με την ενδεχόμενη κατάχρηση των δικαιωμάτων που απονέμει. Επιπλέον, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να επικαλούνται διατάξεις ή αρχές, έστω και συνταγματικής ισχύος, προκειμένου να παρεμποδίσουν την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης⁴⁷.

112. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι το δίκαιο της Ένωσης καθιερώνει τη γενική αρχή του δικαίου ότι οι πολίτες δεν μπορούν να επικαλούνται το δίκαιο της Ένωσης δολίως ή καταχρηστικώς⁴⁸. Κατά συνέπεια, στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο αυτό, η δυνατότητα επίκλησης του καταχρηστικού χαρακτήρα της άσκησης από ορισμένο πρόσωπο δικαιώματος το οποίο αντλεί από το ως άνω δίκαιο πρέπει να εκτιμάται αποκλειστικώς υπό το πρίσμα της εν λόγω αρχής και όχι υπό το πρίσμα των απαιτήσεων του εθνικού δικαίου.

⁴⁶ Βλ., επίσης, αιτιολογική σκέψη 24 της οδηγίας 2002/65 και απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2019, Romano (C-143/18, EU:C:2019:701, σκέψη 36).

⁴⁷ Πρβλ. αποφάσεις της 17ης Δεκεμβρίου 1970, Internationale Handelsgesellschaft (11/70, EU:C:1970:114, σκέψη 3), της 13ης Δεκεμβρίου 1979, Hauer (44/79, EU:C:1979:290, σκέψη 14), της 18ης Οκτωβρίου 2016, Νικηφορίδης (C-135/15, EU:C:2016:774, σκέψη 28), και της 16ης Ιουλίου 2020, Facebook Ireland και Schrems (C-311/18, EU:C:2020:559, σκέψη 100).

⁴⁸ Πρβλ. αποφάσεις της 6ης Φεβρουαρίου 2018, Altun κ.λπ. (C-359/16, EU:C:2018:63, σκέψεις 48 και 49), και της 26ης Φεβρουαρίου 2019, T Danmark και Y Denmark (C-116/16 και C-117/16, EU:C:2019:135, σκέψη 76).

113. Στο πλαίσιο της προδικαστικής διαδικασίας, εναπόκειται στο Δικαστήριο να διευκρινίσει το πεδίο εφαρμογής κάθε γενικής αρχής του δικαίου της Ένωσης παρέχοντας, όπου απαιτείται, αναλυτικά στοιχεία σχετικά με την ερμηνεία που πρέπει να δοθεί στην αρχή αυτή υπό τις περιστάσεις τις οποίες αναφέρει το αιτούν δικαστήριο στο προδικαστικό ερώτημά του⁴⁹ και εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν η εν λόγω κατάσταση αντιστοιχεί στα πραγματικά περιστατικά της συγκεκριμένης υπόθεσης και, ως εκ τούτου, να συναγάγει οριστικό συμπέρασμα ως προς την προσήκουσα εφαρμογή της αρχής αυτής σε συγκεκριμένη υπόθεση⁵⁰.

114. Σχετικά με τη γενική αρχή της απαγόρευσης της κατάχρησης δικαιώματος, το Δικαστήριο είχε ήδη την ευκαιρία να υπογραμμίσει ότι η εφαρμογή της αρχής αυτής απαιτεί τη συνδρομή ενός αντικειμενικού και ενός υποκειμενικού στοιχείου⁵¹.

115. Όσον αφορά το αντικειμενικό στοιχείο, αυτό έχει την έννοια ότι από έναν συνδυασμό αντικειμενικών περιστάσεων πρέπει να προκύπτει ότι, παρά την τυπική τήρηση των προϋποθέσεων που προβλέπονται σε κανόνες του δικαίου της Ένωσης, το αποτέλεσμα που προκύπτει από την άσκηση του επίμαχου δικαιώματος αντιβαίνει σαφώς στους επιδιωκόμενους από τους κανόνες αυτούς σκοπούς⁵².

116. Όσον αφορά το υποκειμενικό στοιχείο, τίθεται η απαίτηση ότι από ένα σύνολο αντικειμενικών στοιχείων πρέπει να προκύπτει ότι ο κύριος σκοπός των επίμαχων συναλλαγών συνίσταται στην απόκτηση αδικαιολόγητου πλεονεκτήματος από την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης. Κατά συνέπεια, η αρχή της απαγόρευσης των καταχρηστικών πρακτικών δεν έχει εφαρμογή όταν οι επίμαχες συναλλαγές –και, ειδικότερα, η επιλογή να χρησιμοποιηθούν ορισμένες νομικές δυνατότητες ή να συναφθούν ορισμένες συμφωνίες– είναι πιθανόν να έχουν αυτοτελή δικαιολόγηση πέραν της απόκτησης και μόνον ενός τέτοιου πλεονεκτήματος⁵³.

117. Στην προκειμένη περίπτωση, δεν αμφισβητείται ότι ο σκοπός του δικαιώματος υπαναχώρησης που προβλέπεται στο άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48 είναι να παράσχει στους καταναλωτές τη δυνατότητα να ανακαλέσουν την απόφασή τους, αν, αφού αποκτήσουν όλες τις πληροφορίες που μνημονεύονται στο άρθρο 10 της οδηγίας αυτής, κρίνουν τελικά προτιμότερο να μη λάβουν την προτεινόμενη πίστωση⁵⁴.

118. Ωστόσο, υπογραμμίζω ότι αυτό που είναι αμφισβητούμενο στην ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου υπόθεση δεν είναι η άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης αυτή καθεαυτήν, αλλά το γεγονός της δυνατότητας επίκλησης του άρθρου 14, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2008/48, βάσει του οποίου το δικαίωμα αυτό μπορεί να προβληθεί άνευ προθεσμίας ενόσω οι πληροφορίες που μνημονεύονται στο άρθρο 10 της οδηγίας αυτής δεν έχουν γνωστοποιηθεί στον καταναλωτή. Όπως εξήγησα ανωτέρω, φρονώ ότι ο σκοπός της διάταξης αυτής συνίσταται ακριβώς στην επιβολή κύρωσης στους δανειστές για τον λόγο ότι δεν έχουν παράσχει τις απαιτούμενες πληροφορίες.

⁴⁹ Πρβλ. απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2006, Halifax κ.λπ. (C-255/02, EU:C:2006:121, σκέψη 77).

⁵⁰ Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2000, Emsland-Stärke (C-110/99, EU:C:2000:695, σκέψη 54), και της 13ης Μαρτίου 2014, SICES κ.λπ. (C-155/13, EU:C:2014:145, σκέψη 34).

⁵¹ Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Kratzer (C-423/15, EU:C:2016:604, σκέψη 38).

⁵² Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 13ης Μαρτίου 2014, SICES κ.λπ. (C-155/13, EU:C:2014:145, σκέψη 32).

⁵³ Βλ. απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2000, Emsland-Stärke (C-110/99, EU:C:2000:695, σκέψεις 52 και 53).

⁵⁴ Βλ., κατ' αναλογία, αλλά όσον αφορά το δικαίωμα για «cancellation», απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2019, Rust-Hackner και Gmoser (C-355/18 και C-356/18, EU:C:2019:1123, σκέψη 101).

119. Υπό το πρίσμα αυτό, φρονώ ότι, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν έχουν παρασχεθεί οι αναγκαίες πληροφορίες, το γεγονός και μόνον ότι ο καταναλωτής ασκεί το δικαίωμα υπαναχώρησης πολλά έτη μετά τη σύναψη της σύμβασης ουδέποτε μπορεί να αντιβαίνει στον ανωτέρω σκοπό, αλλά, αντιθέτως, συνάδει πλήρως με αυτόν⁵⁵.

120. Δεδομένου ότι, υπό τις περιστάσεις αυτές, αναπόφευκτα δεν θα συντρέχει το πρώτο αναγκαίο στοιχείο για την απόδειξη της ύπαρξης κατάχρησης δικαιώματος, φρονώ ότι πιστωτικός φορέας δεν μπορεί να επικαλεστεί την αρχή της απαγόρευσης της κατάχρησης δικαιώματος προκειμένου να εμποδίσει καταναλωτή να ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης καθυστερημένα, εφόσον ο πιστωτικός φορέας δεν του είχε γνωστοποιήσει προηγουμένως όλες τις πληροφορίες που μνημονεύονται στο άρθρο 10 της οδηγίας 2008/48.

121. Ωστόσο, τούτο δεν σημαίνει ότι οι ενάγοντες, ακόμη και εκείνοι των οποίων οι συμβάσεις πίστωσης δεν είχαν ακόμα εκτελεστεί πλήρως κατά τον χρόνο άσκησης του δικαιώματος υπαναχώρησης, βασίμως υποστηρίζουν ότι, λόγω της υπαναχώρησης αυτής, ο πιστωτικός φορέας ήταν υποχρεωμένος να τους επιστρέψει στο άκέραιο τις καταβληθείσες μηνιαίες δόσεις, συμπεριλαμβανομένων των τόκων, σε αντάλλαγμα για τη μεταβίβαση του οχήματος στον πωλητή. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι η *άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης* από καταναλωτές δεν είναι καταχρηστική δεν σημαίνει ότι θα πρέπει ή καν ότι μπορεί να έχει *συνέπειες* όπως αυτές τις οποίες επικαλούνται οι ενάγοντες.

122. Στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσε να επισημανθεί, πρώτον, ότι το άρθρο 14, παράγραφος 3, στοιχείο β', της οδηγίας 2008/48 απαιτεί από τα κράτη μέλη να προβλέπουν ότι, σε περίπτωση άσκησης του δικαιώματος υπαναχώρησης, ο καταναλωτής οφείλει να επιστρέψει στον πιστωτικό φορέα όχι μόνον το δανεισθέν κεφάλαιο, αλλά και τους δεδουλευμένους τόκους επί του κεφαλαίου αυτού, υπολογιζόμενους βάσει του συμφωνηθέντος επιτοκίου δανεισμού, από την ημερομηνία «ανάληψης» (ήτοι, στην καθομιλουμένη, «χρησιμοποίησης»)⁵⁶ της πίστωσης από τον καταναλωτή μέχρι την ημερομηνία αποπληρωμής του κεφαλαίου.

123. Βεβαίως, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν, στο πλαίσιο των κυρώσεων που πρέπει να θεσπίζουν βάσει του άρθρου 23 της οδηγίας 2008/48, ότι η μη αναγραφή ορισμένων υποχρεωτικών πληροφοριών στη σύμβαση πίστωσης μπορεί να έχει ως συνέπεια την απώλεια των τόκων δανεισμού. Ωστόσο, όπως προκύπτει σαφώς από τη διατύπωση της διάταξης αυτής, οι κυρώσεις που επιβάλλονται σε περίπτωση παραβίασης του δικαίου της Ένωσης πρέπει να έχουν αναλογικό χαρακτήρα. Όλα αυτά σημαίνουν, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, ότι η αυστηρότητα των κυρώσεων πρέπει να αντιστοιχεί προς τη σοβαρότητα των παραβάσεων τις οποίες κολάζουν, ιδίως διασφαλίζοντας ένα πράγματι αποτρεπτικό αποτέλεσμα, τηρουμένης παράλληλα της γενικής αρχής της αναλογικότητας⁵⁷.

124. Υπό το πρίσμα αυτό, επισημαίνεται ότι, αφενός, ο τόκος του δανείου δεν αποτελεί απλώς το αντίτιμο για τη διαχείριση του δανείου, αλλά επίσης αντισταθμίζει, κατά περίπτωση, την απώλεια νομισματικής αξίας. Αφετέρου, η παράλειψη οποιασδήποτε από τις πληροφορίες που μνημονεύονται στο άρθρο 10 της οδηγίας 2008/48 αρκεί για να παραταθεί η προθεσμία υπαναχώρησης. Κατά συνέπεια, όσον αφορά τις πληροφορίες που αφορούν όχι το περιεχόμενο

⁵⁵ Κατά τη γνώμη μου, η αρχή της απαγόρευσης της κατάχρησης δικαιώματος θα μπορούσε, ωστόσο, να τύχει ενδεχομένως εφαρμογής αν αποδεικνυόταν ότι ο καταναλωτής κατ' επανάληψη έχει λάβει πίστωση και στη συνέχεια υπαναχώρησε εντός της προθεσμίας των δεκατεσσάρων ημερών, για να λάβει κατόπιν νέα πίστωση και ούτω καθεξής.

⁵⁶ Η χρήση του όρου «ανάληψη» εξηγείται από το γεγονός ότι μπορεί να υπάρξει προσωρινή χρονική απόκλιση μεταξύ του χρόνου υπογραφής της σύμβασης πίστωσης και του χρόνου κατά τον οποίο ολοκληρώνεται η πώληση και το χρηματικό ποσό που κατά τα ανωτέρω καθίσταται διαθέσιμο χρησιμοποιείται και εν συνεχεία εκταμιεύεται από την τράπεζα.

⁵⁷ Βλ. απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, σκέψη 63).

της σύμβασης αλλά απλώς και μόνον το νομικό πλαίσιο της σύμβασης –όπως συμβαίνει στην περίπτωση των πληροφοριών σχετικά με τις εξωδικαστικές διαδικασίες-, η παράλειψή τους από τη σύμβαση δεν φαίνεται να δικαιολογεί την *πλήρη* απώλεια του εν λόγω τόκου⁵⁸. Η παράλειψη αυτή είναι πολύ λιγότερο σοβαρή, για παράδειγμα, από τη μη εκτίμηση της πιστοληπτικής ικανότητας του αιτούντος⁵⁹ ή από τη μη μνεία του ΣΕΠΕ ή ορισμένων πληροφοριών σχετικά με το κόστος του δανείου για τον καταναλωτή⁶⁰. Κατά τη γνώμη μου, τα κράτη μέλη διαθέτουν ορισμένη εξουσία εκτιμήσεως συναφώς και μπορούν να προβλέπουν ότι η παράλειψη παροχής ορισμένων πληροφοριών που δεν συνδέονται με τις υποχρεώσεις των μερών θα αντισταθμίζεται με τη χορήγηση κατ' αποκοπήν αποζημίωσης.

125. Ομοίως, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν έχει αναγραφεί ρητώς το επιτόκιο υπερημερίας που ήταν εφαρμοστέο κατά τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης με τη μορφή συγκεκριμένου αριθμού –όπως αναφέρεται στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα–, καθόσον η εν λόγω πληροφορία δεν αφορά το κόστος της πίστωσης αυτής καθεαυτήν, αλλά το κόστος ενδεχόμενης καθυστέρησης, φρονώ ότι συνάδει περισσότερο με την αρχή της αναλογικότητας το να θεραπεύεται η παράλειψη αυτή με το να εμποδίζεται ο πιστωτικός φορέας να απαιτήσει τον τόκο υπερημερίας που προβλέπεται στη σύμβαση (και όχι τον τόκο του δανείου), συμπεριλαμβανομένης, εφόσον απαιτείται, της καταβολής αποζημίωσης.

126. Δεύτερον, όσον αφορά τις συνέπειες που έχει η υπαναχώρηση από σύμβαση πίστωσης για τη σύμβαση με αντικείμενο την παράδοση αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών που χρηματοδοτούνται μέσω της πίστωσης αυτής, επισημαίνω ότι η οδηγία 2008/48 δεν διευκρινίζει ποιες θα έπρεπε ή θα μπορούσαν να είναι οι συνέπειες αυτές⁶¹. Βεβαίως, στην περίπτωση αυτή, η ληφθείσα πίστωση μπορεί να χαρακτηριστεί ως συνδεδεμένη πίστωση, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 3, στοιχείο ιδ', της οδηγίας 2008/48. Ωστόσο, η μόνη διάταξη της οδηγίας 2008/48 που αναφέρεται στις συνέπειες της άσκησης του δικαιώματος υπαναχώρησης σε περίπτωση συνδεδεμένης πίστωσης, ήτοι το άρθρο 15, παράγραφος 1, αφορά την περίπτωση κατά την οποία ο καταναλωτής ασκεί το δικαίωμα αυτό σε σχέση με σύμβαση για την παράδοση αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών. Ωστόσο, καμία διάταξη δεν ρυθμίζει την περίπτωση κατά την οποία το ασκηθέν δικαίωμα υπαναχώρησης αφορά την πίστωση.

127. Συνάγεται, επομένως, ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να διευκρινίσουν τις συνέπειες που έχει η άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης από σύμβαση καταναλωτικής πίστης για τις συμβάσεις πώλησης που χρηματοδοτούνται από την οικεία πίστωση. Τούτο επιβεβαιώνεται από την αιτιολογική σκέψη 35, κατά την οποία, «[ε]φόσον ο καταναλωτής υπαναχωρήσει από σύμβαση πίστωσης σε σχέση με την οποία έχει παραλάβει αγαθά, [...] η παρούσα οδηγία δεν θα πρέπει να εμποδίζει τα κράτη μέλη να ρυθμίζουν ζητήματα που αφορούν την επιστροφή των αγαθών ή τα συναφή ζητήματα».

128. Μολονότι η εξουσία εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη μέλη συναφώς δεν είναι απεριόριστη, δεδομένου ότι δεν πρέπει να θίγουν την αποτελεσματικότητα του δικαιώματος υπαναχώρησης που προβλέπεται στην οδηγία 2008/48, μπορούν εντούτοις να ρυθμίζουν τις συνέπειες που έχει η άσκηση του δικαιώματος αυτού για τη σύμβαση πώλησης. Ειδικότερα,

⁵⁸ Βλ. απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, σκέψη 72).

⁵⁹ Βλ. απόφαση της 27ης Μαρτίου 2014, LCL Le Crédit Lyonnais (C-565/12, EU:C:2014:190, σκέψεις 45 επ.).

⁶⁰ Βλ. απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2016, Home Credit Slovakia (C-42/15, EU:C:2016:842, σκέψη 70).

⁶¹ Το άρθρο 14, παράγραφος 4, της εν λόγω οδηγίας αφορά υπηρεσίες παρεπόμενες της πίστωσης και όχι αγαθά ή υπηρεσίες που χρηματοδοτούνται μέσω πίστωσης. Επισημαίνω, ακόμη, ότι η οδηγία 2011/83, η οποία περιέχει διατάξεις σχετικά με τις συνέπειες της άσκησης του δικαιώματος υπαναχώρησης επί των παρεπόμενων συμβάσεων, έχει εφαρμογή μόνο στις εξ αποστάσεως ή εκτός εμπορικού καταστήματος συναπτόμενες συμβάσεις, περίπτωση η οποία δεν φαίνεται να συντρέχει σε σχέση με τις επίμαχες στις κύριες δίκες συμβάσεις.

φρονώ ότι τίποτα δεν θα εμπόδιζε ένα κράτος μέλος να επιτρέψει στον πωλητή, όταν η άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης συνεπάγεται την αναστροφή της πώλησης, να λαμβάνει υπόψη την απομείωση της αξίας των επιστραφέντων αγαθών που προκύπτει από τη χρήση τους από τον καταναλωτή.

129. Κλίνω μάλιστα προς την άποψη ότι τα κράτη μέλη οφείλουν, σε ορισμένες περιστάσεις, να προβλέπουν την εκ μέρους του καταναλωτή καταβολή στον πωλητή αποζημίωσης, όπως αυτής που προβλέπεται, επιπλέον, από το άρθρο 7 της οδηγίας 2002/65 και το άρθρο 14, παράγραφος 2, της οδηγίας 2011/83, για τα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής τους⁶². Συγκεκριμένα, η απαγόρευση του αδικαιολόγητου πλουτισμού αποτελεί κοινή αρχή των δικαίων των κρατών μελών, η οποία αναγνωρίζεται, τουλάχιστον εμμέσως, από το Δικαστήριο ως μία από τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης⁶³. Κατά την αρχή αυτή, όποιος υφίσταται απώλεια η οποία βελτιώνει τα περιουσιακά στοιχεία ενός άλλου προσώπου χωρίς να υφίσταται νόμιμη αιτία για τον πλουτισμό αυτό, δικαιοούται αποκατάσταση, μέχρι του ύψους της απώλειας αυτής, από το πρόσωπο που πλούτισε⁶⁴.

130. Δεδομένου ότι το επίμαχο στις υπό κρίση υποθέσεις δικαίωμα υπαναχώρησης εμπίπτει στο δίκαιο της Ένωσης, τα κράτη μέλη οφείλουν, όταν καθορίζουν αναλυτικότερα τις συνέπειες της άσκησης του δικαιώματος αυτού, να λαμβάνουν υπόψη την καθιερωθείσα από το Δικαστήριο αρχή της απαγόρευσης του πλουτισμού.

131. Στο πλαίσιο αυτό, επισημαίνεται ότι, όταν εθνική νομοθετική ρύθμιση προβλέπει ότι, σε περίπτωση υπαναχώρησης από τη σύμβαση πίστωσης, κάθε συνδεδεμένη σύμβαση πώλησης πρέπει να θεωρείται ως ακυρωθείσα, ο πωλητής ενδέχεται να υποστεί ζημία, ενώ ο αγοραστής είναι πιθανό να αυξήσει τα περιουσιακά στοιχεία του. Τούτο συμβαίνει κατά κανόνα στην περίπτωση της πώλησης οχήματος που χρηματοδοτείται με πίστωση, δεδομένου ότι η αξία ενός αυτοκινήτου, στην αγορά μεταχειρισμένων, μειώνεται κατά 10 έως 30 %, από το πρώτο διανυθέν χιλιόμετρο, ανάλογα με τον κατασκευαστή και το μοντέλο. Κατά συνέπεια, ο πωλητής που θα οφείλει να δεχτεί την επιστροφή ενός οχήματος θα υποστεί, κατ' ανάγκην, ζημία. Ο δε αγοραστής θα αυξήσει, κατ' ανάγκην, την αξία των περιουσιακών στοιχείων του, δεδομένου ότι δεν θα χρειαστεί να υποστεί την εν λόγω απομείωση της αξίας.

132. Είναι αληθές ότι η αρχή της απαγόρευσης του αδικαιολόγητου πλουτισμού δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε περίπτωση υπαιτιότητας και ότι, επομένως, δεν θα είχε εφαρμογή αν ο πωλητής είχε παραβεί τις διατάξεις της οδηγίας 2008/48. Ωστόσο, για να θεωρηθεί ο πωλητής αγαθών ως συναυτουργός παράβασης του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2008/48 λόγω ανεπαρκών πληροφοριών στην υπογραφείσα σύμβαση πίστωσης, είναι απαραίτητο ο πωλητής να έχει συμμετάσχει στη σύναψη ή την προετοιμασία της σύμβασης πίστωσης, περίπτωση που αποτελεί

⁶² Το δικαίωμα του πωλητή να λάβει τέτοια αποζημίωση δεν προβλεπόταν στην οδηγία 97/7/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 20ής Μαΐου 1997, για την προστασία των καταναλωτών κατά τις εξ αποστάσεως συμβάσεις (ΕΕ 1997, L 144, σ. 19), η οποία ρύθμιζε τις εξ αποστάσεως συμβάσεις πριν από την οδηγία 2011/83. Η οδηγία 2011/83 θεσπίστηκε, όπως εκτίθεται στην αιτιολογική της σκέψη 47, επειδή «[ο]ρισμένοι καταναλωτές ασκούν το δικαίωμα υπαναχώρησης αφού έχουν χρησιμοποιήσει τα αγαθά σε βαθμό μεγαλύτερο από αυτόν που είναι αναγκαίος για να προσδιοριστούν η φύση, τα χαρακτηριστικά και η λειτουργία των αγαθών. Στην περίπτωση αυτή, ο καταναλωτής δεν θα πρέπει να χάνει το δικαίωμα υπαναχώρησης, αλλά θα πρέπει να είναι υπεύθυνος για τυχόν μείωση της αξίας των αγαθών. Προκειμένου να προσδιοριστούν η φύση, τα χαρακτηριστικά και η λειτουργία των αγαθών, ο καταναλωτής θα πρέπει να τα χειρίζεται και να τα εξετάζει με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο θα του επιτρεπόταν να το πράξει σε κάποιο κατάστημα. Για παράδειγμα, ο καταναλωτής θα πρέπει μόνο να δοκιμάσει ένα ρούχο και δεν θα πρέπει να του επιτραπεί να το φορέσει. Κατά συνέπεια, ο καταναλωτής θα πρέπει να χειρίζεται και να εξετάζει τα αγαθά με τη δέουσα προσοχή στη διάρκεια της περιόδου υπαναχώρησης. Οι υποχρεώσεις του καταναλωτή σε περίπτωση υπαναχώρησης δεν θα πρέπει να αποθαρρύνουν τον καταναλωτή από την άσκηση του δικαιώματός του να υπαναχωρήσει».

⁶³ Βλ., για παράδειγμα, υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2008, Masdar (UK) κατά Επιτροπής (C-47/07 P, EU:C:2008:726, σκέψη 47).

⁶⁴ Πρβλ. απόφαση της 9ης Ιουλίου 2020, Τσεχική Δημοκρατία κατά Επιτροπής (C-575/18 P, EU:C:2020:530, σκέψη 82).

μόνο μία από τις καταστάσεις που εμπίπτουν στην έννοια της «συνδεδεμένης πίστωσης», όπως ορίζεται στο άρθρο 3, στοιχείο ιδ', της οδηγίας 2008/48⁶⁵. Σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση, ο πωλητής θα πρέπει να μπορεί να επικαλεστεί την αρχή του αδικαιολόγητου πλουτισμού.

133. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι, όταν ο καταναλωτής ασκεί το δικαίωμα υπαναχώρησης, τα κράτη μέλη δύνανται, τουλάχιστον, σε εθελοντική βάση, να προβλέπουν ότι ο πωλητής μπορεί να αφαιρέσει από την επιστροφή χρημάτων ένα ποσό λόγω μείωσης της αξίας του οχήματος. Βεβαίως, η ανωτέρω λύση μπορεί να αποθαρρύνει τους καταναλωτές από το να ασκήσουν το δικαίωμα υπαναχώρησης, αλλά φρονώ ότι τούτο αποτελεί φυσιολογική συνέπεια του γεγονότος ότι απόλαυσαν τα επίμαχα αγαθά ή τις επίμαχες υπηρεσίες κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης περιόδου⁶⁶. Κατά συνέπεια, ακόμη και αν η άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης από ορισμένους από τους υπαναχωρήσαντες δεν φαίνεται να είναι καταχρηστική, ο πωλητής μπορεί να υποχρεωθεί να επιστρέψει ολοσχερώς την αξία των οχημάτων στον αγοραστή μόνον αν η εθνική νομοθεσία προβλέπει ρητώς τέτοια λύση ως κύρωση για την παράβαση ορισμένων υποχρεώσεων από τον πωλητή, όπως της υποχρέωσης να προσφέρει στους αγοραστές μόνον τις υπηρεσίες πιστωτικών εταιριών των οποίων οι συμβάσεις συνάδουν με τις διατάξεις της οδηγίας 2008/48. Στα εθνικά δικαστήρια απόκειται να εξακριβώσουν ποιο είναι το εφαρμοστέο δίκαιο.

134. Υπό το πρίσμα των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-155/20 και στο όγδοο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-187/20 ότι ο πιστωτικός φορέας δεν μπορεί να επικαλεστεί την ισχύουσα στο δίκαιο της Ένωσης αρχή της απαγόρευσης της κατάχρησης δικαιώματος προκειμένου να εμποδίσει τον καταναλωτή να ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 14, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 2008/48, για τον λόγο και μόνον ότι έχει παρέλθει μεγάλο χρονικό διάστημα από τη σύναψη της σύμβασης. Ωστόσο, για τους λόγους που μόλις εξέθεσα, τούτο δεν σημαίνει ότι τα κράτη μέλη δεν δύνανται –ή ακόμη και οφείλουν– να θεσπίζουν, στο πλαίσιο των νομικών τους συστημάτων, τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν ότι οι πιστωτικοί φορείς δεν θα υφίστανται οικονομική απώλεια λόγω της άσκησης του δικαιώματος υπαναχώρησης από τον καταναλωτή.

V. Πρόταση

135. Επομένως, φρονώ ότι το Δικαστήριο πρέπει να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα του Landgericht Ravensburg (πρωτοδικείου Ravensburg, Γερμανία) ως εξής:

1) Το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ιβ', της οδηγίας 2008/48/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ, έχει την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης πρέπει να παρατίθενται, πρώτον, το ισχύον κατά τη στιγμή της σύναψης της σύμβασης πιστώσης επιτόκιο υπερημερίας υπό μορφή ποσοστού και, δεύτερον, όταν το επιτόκιο αυτό μπορεί να κυμαίνεται, ο τύπος υπολογισμού που θα χρησιμοποιηθεί εν ευθέτω

⁶⁵ Μολονότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η επιχειρηματική ελευθερία μπορεί να υπόκειται σε ευρύ φάσμα παρεμβάσεων της δημόσιας αρχής δυνάμενων να θέτουν, προς το γενικό συμφέρον, περιορισμούς στην άσκηση της οικονομικής δραστηριότητας (βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 30ής Ιουνίου 2016, Lidl C-134/15, EU:C:2016:498, σκέψη 34), ένα πρόσωπο θα πρέπει, κατ' αρχήν, να θεωρείται υπεύθυνο για τις ενέργειες τρίτου μόνον αν το πρόσωπο αυτό είναι επιφορτισμένο με τον έλεγχο ή την οργάνωση των δραστηριοτήτων του τρίτου.

⁶⁶ Πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη, όσον αφορά τις μνημονευόμενες στο άρθρο 10 της οδηγίας 2008/48 πληροφορίες που είναι καθοριστικές για τη συγκατάθεση, ότι ο καταναλωτής διατηρεί πάντοτε τη δυνατότητα να υπαναχωρήσει από τη σύμβαση πίστωσης δυνάμει του εθνικού δικαίου, όπως τονίζεται στο άρθρο 10, παράγραφος 1, και στην αιτιολογική σκέψη 30 της οδηγίας αυτής.

χρόνω για τον υπολογισμό του εφαρμοστέου επιτοκίου και, σε περίπτωση χρήσης επιτοκίου αναφοράς ή δείκτη αναφοράς ως μεταβλητής, η ημερομηνία δημοσίευσης, καθώς και πού και από ποιον δημοσιεύθηκε.

- 2) Το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο κ', της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι στη σύμβαση πίστωσης πρέπει να παρατίθενται όλες οι διαθέσιμες στους καταναλωτές εξωδικαστικές διαδικασίες καταγγελίας ή επανόρθωσης και, κατά περίπτωση, το κόστος εκάστης διαδικασίας, κατά πόσον η καταγγελία ή προσφυγή πρέπει να υποβάλλεται σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή, η ταχυδρομική ή ηλεκτρονική διεύθυνση στην οποία πρέπει να απευθύνεται η εν λόγω καταγγελία ή προσφυγή, καθώς και οι τυπικές προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται, εφόσον η μη τήρησή τους ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια κάθε δυνατότητας του καταναλωτή να προβάλει τα δικαιώματά του.
- 3) Το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/48 έχει την έννοια ότι ο πιστωτικός φορέας δεν μπορεί να εμποδίσει τον καταναλωτή να ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης εφόσον δεν έχουν ακόμη παρασχεθεί με τη σύμβαση πίστωσης όλες οι πληροφορίες που μνημονεύονται στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής. Ωστόσο, το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί πλέον να ασκηθεί αφ' ης στιγμής έχουν εκπληρωθεί πλήρως όλες οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη σύμβαση.
- 4) Ο πιστωτικός φορέας δεν μπορεί να επικαλεστεί την ισχύουσα στο δίκαιο της Ένωσης αρχή της απαγόρευσης της κατάχρησης δικαιώματος προκειμένου να εμποδίσει τον καταναλωτή να ασκήσει το δικαίωμα υπαναχώρησης, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 14, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 2008/48, για τον λόγο και μόνον ότι έχει παρέλθει μεγάλο χρονικό διάστημα από τη σύναψη της σύμβασης, εφόσον οι απαραίτητες πληροφορίες δεν έχουν παρασχεθεί από τον πιστωτικό φορέα. Ωστόσο, τούτο δεν σημαίνει ότι τα κράτη μέλη δεν δύνανται –ή ακόμη και οφείλουν– να θεσπίζουν, στο πλαίσιο των νομικών τους συστημάτων, τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν ότι οι πιστωτικοί φορείς δεν θα υφίστανται οικονομική απώλεια λόγω της άσκησης του δικαιώματος υπαναχώρησης από τον καταναλωτή.